

Uitgave van de
Gereformeerde
Bijbelstudiebond

Wegwijs

juni/juli 2003, jrg. 57, nr. 6

Thema:

Was ik maar een bedelaar

BONDSDAGNUMMER

Verder o.a.:

- **Dôme: een koepel van zorg**
- **Christelijke kinderbladen**
- **Romans over Luther en zijn vrouw**

**Bondsdag Steenwijk
2003**

Met Luther op de markt¹

Wilma van der Jagt

“Het is alsof je op de markt staat”, zei hij midden in de preek. En de hele gemeente hing aan zijn lippen, die zondag. Een voorbeeld uit het dagelijks leven spreekt ons allemaal aan. Mij ook. En dit helemaal! Want ik woon vlakbij de markt. Pal in het centrum van de stad. Op nog geen honderd meter afstand.

“Stel het je voor”, ging de dominee verder, “het is het einde van de zaterdagmiddag, 16.50 uur. De markt loopt leeg. Maar bij de bloemenkraam is het juist heel druk. De koopman roept: ‘5 euro, voor deze bos bloemen. Een prachtig boeket! En deze - hij grijpt er nog een - krijg je d’rbij, samen voor dezelfde prijs.’ Weer bukt hij: ‘En *nog zo’n* prachtige bos. Drie bossen voor de prijs van één.’ Wie????? En daar komen de uitgestoken handen....”

Ik moest er een beetje om grinniken. Alsof ie me had gezien!!! Want bijna elke zaterdagmiddag sta ik daar. En inderdaad, zo gaat het precies, om tien voor vijf! Even later loop ik dan naar huis met een arm vol bloemen.

Luther

We waren al een tijdje bezig met het voorbereiden van de bondsdag. Leren van Luther, dat was de bedoeling. En doordat je daar zo mee bezig bent, kom je hem overal tegen: in boeken, artikelen in de krant, plaatjes, schilderijen. Opeens valt dat allemaal op. Ook die preek over zondag 23.

“Zo”, zei dominee Boiten, “is het ook bij de HERE: drie prachtige boeketten voor de prijs van een: 1^e boeket: voldoening = betaling voor onze zonden, 2^e boeket: gerechtigheid = gehoorzaamheid aan Gods geboden, 3^e boeket: heiliging = toewijding aan God en aan de naaste.

Alles bij de prijs inbegrepen!! Bij die ene prijs. De Here Jezus betaalde. Het was een hoge prijs. De hoogste.”

Ruilen

Volmaakte voldoening. Volmaakte gerechtigheid. Volmaakte toewijding. Alle drie heeft Hij die volbracht. Daar hoeven wij helemaal niets aan toe te

voegen. We kunnen het ook niet. Maar God rekt het ons toe. Wat de Here Jezus heeft gedaan, rekt God naar ons toe. Hij schrijft het op onze rekening. Alsof wij het zelf gedaan hebben. Dat is de plaatsvervanging. Dat is ruilen, zei Luther: zijn betaling ingeruild voor onze zonden, zijn gehoorzaamheid voor onze ongehoorzaamheid, zijn volmaakte liefde voor onze haat tegen God en de naaste. De vrolijke ruil, onder aan het kruis.

De hand van een bedelaar

En dan word je zomaar opeens door een preek aan een denkfout ontdekt. Want ik had het altijd stille-tjes ongeveer zo gedacht: “Als de Here terugkomt, dan weet Hij natuurlijk dat ik mijn hele leven al in Hem geloof. Want Hij weet alles. En dan is het dus goed met mij als ik sterf.”

¹ Openingswoord op de bondsdag - in bewerkte vorm.

En dat is het nou net helemaal niet! Niet mijn geloof maakt mij aangenaam voor God. Want dan is toch zo stiekemweg mijn geloof een goed werk geworden. Nee, mijn geloof is alleen maar het middel om de drie boeketten naar me toe te halen. Alleen maar de uitgestoken hand op de markt. Een lege hand. De hand van een bedelaar. Want wij steunen enkel en alleen op het werk van de Here Jezus. En dat is de strijd die Luther heeft gevoerd. Dat was het onderwerp van de bondsdag. En daar gaat nu dus deze WEGWIJS over.

Het lijkt makkelijk. Maar dat is het niet. Het vraagt eerlijkheid en ootmoed. Leer jezelf kennen als zondaar. God zou niemand van ons onrecht doen, als hij ons in de zonde liet zitten. In de vervloeking. Als Hij ons veroordeelde tot de dood. Want er is niets goeds bij ons te vinden. Helemaal niets. Wij hebben nergens recht op. En als we naar onszelf kijken, wordt het ook nooit wat.

Er is maar één plaats waar we terecht kunnen: onder aan het kruis. Leg alles daar maar neer. Je hele misere hebben en houden. En het bloed van de Here Jezus zal je redden.

Hou dan je hand maar op. Je lege hand. En zeg met Luther: ik ben een bedelaar.

Dan kom je Thuis met je armen vol bloemen: drie volmaakte boeketten voor de prijs van Eén.

Een bedelaar

*Nou, ik ben bepaald geen schooier,
ik pik mijn graantje van de welvaart mee.
Alles hoeft niet steeds maar mooier,
maar het went van lieverlee.*

*Maar toch, ik ben een bedelaar,
een bedelaar bij God.*

*Mijn leven lang sta ik al in het krijt
en ik heb niets waarmee ik kan betalen.
Ach Heer, scheld toch die schuld mij kwijt,
ik wil zo graag de eindstreep halen!*

*Hij gaf het dierbaarst wat Hij had:
Zijn eigen lieve Zoon.*

*Mijn zonden? In het zilte nat.
En ik? Een bedelaar gewoon.*

J.F. Uringa-Kransen

Als bedelaars leren van Luther via De Lutherroos¹

H. Drost /
E. Brink

Drost 1. Leren van Luther

*Nu je wilt weten of mijn lakzegel goed is uitgeval-
len, zal ik je meteen vertellen welke denkbeelden
ik in dit cachet wilde samenvatten als een merkte-
ken van mijn theologie.*

Er zat een oude, trieste bedelaar, die zijn hand voor me ophield. Ik drukte hem in het voorbijgaan een euro in de hand: wat is een euro tussen u en mij? Mijn vrouw, die achter me liep, zei: "Je had zijn gezicht moeten zien...: hij straalde."

Ds. H. Drost

Wat kunnen we van Luther leren? Het gaat om die geloofsblijheid - als je je lege hand gevuld ziet met Gods genade. Luther noemde dat altijd: weer de vrolijke ruil!! Hoe worden wij blijde bedelaars?

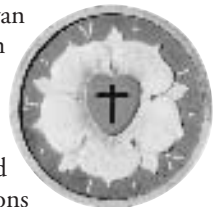
In een tijd waarin christenen veel praten, maar weinig bijbellezen, leren wij van Luther dat die blijde verwondering over de genade alleen komt als je je bezig houdt met Gods *Woord*. Door het steeds maar bezig zijn met het Woord van God - de meditatie - kwam voor Luther de blijde ontdekking van de genade. Het gaat erom als een bedelaar te kloppen op het Woord. Dan vind je het goud van de genade. Dat leren we van Luther in een tijd waarin we erg druk zijn - ook druk met de Schriften??

Verder leren we in een tijd vol ervaringen van Luther een gezond wantrouwen tegenover allerlei

ervaringen. Luther heeft bijna een trauma overgehouden van allerlei dweppers die onder het roepen van 'Geest, Geest' met de wildste en gekste ideeën kwamen. Wat is goed en wat niet? Dat leer je als je alles wat zich als werk van de *Geest* aandient, toetst aan de norm van Gods Woord.

Wat is die norm? Dat is voor Luther wel duidelijk: leef je uit *Christus*? In onze tijd is er een opleving van religie en te veel christenen doen daar positief over. Wij leren van Luther wat je vragen moet: predikt men Christus? Daar blijkt veel moderne religie en gevoeligheid niks van te moeten hebben. Het ging Luther om de vaste rots van het behoud, dat is de rechtvaardiging zonder ons en buiten ons. Toen het morgenrood van de genade opging,² ging de duivel tekeer tegen die leer. Nu het avondrood van ongelof is gekomen over Europa, verliest de duivel het alleen als we blijven bij de ontdekking van de Reformatie.

We laten u zometeen eerst een gedeelte zien via de video uit het leven van Luther. Daarna gaan we van Luther leren via de Lutherroos. Hij noemde dat wapen - dat hij zelf ontwierp - 'das Merkzeichen meiner Theologie', kenmerkend voor zijn theologie. Wij sluiten ons bij zijn uitleg aan.

Tijdens ons spreken zult u schilderijen van Luther en zijn vrouw zien. Die zijn gemaakt door zijn vriend, die onder andere burgemeester van Wittenberg was en daar een grote schilderwerkplaats had. De boodschap van de Reformatie heeft deze Lucas Cranach in allerlei schilderijen uitgedragen: Christus aan het kruis - dat is goud voor bedelaars.

2. Het zwarte kruis maakt wit

Ten eerste moet het een kruis zijn, een zwart kruis in een hart met zijn natuurlijke kleur, omdat ik mijzelf er steeds aan wil herinneren dat het geloof in de Gekruisigde ons zalig maakt. Want de rechtvaardige zal uit zijn geloof leven, uit zijn geloof in de Gekruisigde.

Brink

¹ De teksten in de kadertjes zijn telkens een stukje uitleg van de Lutherroos (vgl. WEGWIJS-april, p. 89).

² Martin Luther, *Kommentar zum Galatenbrief*, ed. Neuhausen-Stuttgart 1996.

Een zwart kruis in het midden. Dat is de kern. In het midden, heel bewust zwart. Het is een zwart kruis, dat doet sterven. Is het niet zwartgallig? Zo'n donkere galg. Nee, dat kruis doet leven. Die dode paal is de boom van het leven. Luther heeft alles wat hij wilde beweren, samengevat in een paar woorden: het kruis alleen is onze theologie. Daar moet ik zijn.

Wat heeft hij er niet naar gezocht, voortdurend op zoek, religieuze prestaties leverend, wanhopig het klooster in. Als er één monnik door eigen inspanning de hemel had kunnen verdienen, was hij dat geweest, zei hij later. Hij liep helemaal vast. 's Avonds ligt hij op zijn bed en denkt: ik zou niet weten wat ik vandaag verkeerd heb gedaan. En meteen schiet het door hem heen: zonde van de hoogmoed. Daar gaan we weer.... Is dat voor ons niet herkenbaar? Telkens weer die onrust: wil God mij nog wel? Hij ziet mij aankomen, voor de zoveelste keer. Weer mislukt, weer tekort. Hoe weet ik dat God mij ondanks alles accepteert? Terwijl ik weet dat ik het zo weer kan doen en mijn berouw niet diep genoeg gaat?

Het is een wanhopige weg, tot Maarten Luther, kijkend naar de wonden van Christus, God vindt onder aan het kruis. Daar ontdekt hij, dat Gods 'nee' tegen mij nog veel krachtiger is dan ik mij ooit kan voorstellen. God wil dat Hem volledig recht gedaan wordt. Er komt een kruis door al mijn prestaties, mijn verstand, mijn wil, mijn gevoel. *Een zwart kruis doet sterven, doet pijn.*

Maar Gods 'ja' tegen mij is nog veel sterker dat ik mij ooit kan voorstellen. God zet alles recht, mijn onrecht, mijn ongerechtigheid, mijn schromelijk tekort, mijn onzorgvuldigheid, mijn liefdeloosheid.... God zet alles recht: gerechtigheid, in één woord. Luther had een afkeer van het woord gekregen. Maar hij is ervan gaan houden. Door te kloppen op de teksten van de Psalmen 31 en 71 en de Romeinenbrief, zijn ze opengegaan. Want het is de sleutel geworden naar het paradijs. Mijn leven lang als christen heb ik nodig om me dat eigen te maken en Gods liefde steeds dieper te gaan peilen. Dat blijft tot mijn laatste snik. Luther noemde dat: tegelijk zondaar, tegelijk rechtvaardige.

Ik kan wel verder komen, groeien. Maar nooit in mijn leven kom ik zover dat ik het kruis achter me kan laten. Het kruis wordt geen opstapplaats voor een leven op een hoger niveau, om een beter christen te worden in een leven door de Geest. Vroeg of laat kom ik ook weer met beide benen op de grond. Of wordt mijn relatie met God ontmaskerd als religieuze zelfverwerkelijking. De Geest leidt mij telkens weer terug naar die plaats. Het kruis van Christus, je kunt er nooit omheen, je komt nooit verder, dieper, hoger. Maar je zakt ook nooit verder weg dan de voet van het kruis. *Het binnenste van de Lutherroos is een kruis. Het geloof in de Gekruisigde maakt mij zalig.*

Je kunt dingen *over* Christus geloven. Luther noemt

Ds. E. Brink

dat een koud ding, 'ein recht kalt ding'.³ Nee, zegt Luther, het gaat om geloven *in* Christus: ik geloof dat Hij dit alles voor *mij* heeft gedaan en voor *mijn* zonden. 'Het ware geloof grijpt met uitgebreide armen blijmoedig naar de Zoon die voor hem is overgegeven en zegt: dit is mijn Geliefde, ik ben van Hem.'

Geloof stelt ons buiten onszelf, zodat wij niet meer hangen aan onze eigen krachten, ons geweten, onszelf en onze werken, maar aan hetgeen buiten ons is, dat wil zeggen aan de belofte en de waarheid Gods - welke niet bedriegen kan.⁴

Leren van Luther betekent: dat zwarte kruis in het midden laten staan. Bij dat kruis wordt altijd weer het lied van verwondering geboren dat God toch..., ondanks alles... zijn liefde doet ondervinden. In het kruis zal ik eeuwig roemen.

We bidden een gebed van Luther.⁵

*Heer, wanneer wij met elkaar
in het recht zouden treden
over hoe ik leef en wat ik doe,
ik zou niet bestaan.*

*Maar omdat U mij vergeeft zonder ophouden
en beloofd heeft, dat U mij
door uw Christus
barmhartig wilt zijn,
daarom kan ik mij erop beroemen
U te eren en uw dienaar te zijn.*

*Ben ik niet goed, Christus is het wel.
Ben ik niet Gods dienaar,
Hij is het immers.
Ben ik niet zonder zorg en vrees,
Hij is toch vrij van alle zorgen en zonder vrees.*

*Heer Jezus Christus,
U bent mijn gerechtigheid,
maar ik ben uw zonde.*

3 A. de Reuver, *Bedelen bij de bron*, Zoetermeer 1992, p. 150.

4 *Kommentar zum Galatenbrief*.

5 Maarten Luther, *Gebeden*, verzameld en ingeleid door Frieder Schulz, Amsterdam 1996 (3e dr.).

*U hebt op zich genomen,
wat van mij is,
en mij gegeven wat van U is.*

*U hebt op zich genomen wat U niet was,
en hebt mij gegeven wat ik niet was.*

*Zo ontstijg ik aan mezelf tot U,
en beroem mij erop, dat ik in U,
en door U, Heer Christus, een gelovend mens ben.
U zij de lof in eeuwigheid.
Amen.*

Drost

3. Het kruis laat het hart op z'n plek

Maar al is het dan een zwart kruis, dat wondt, dat pijn doet; het laat het hart zijn kleur behouden: het bederft de natuur niet: het doodt niet, maar houdt in leven.

U zou vast niet met Luther getrouwd willen zijn. Hij was niet gemakkelijk.... Zijn vriend Melancton werd soms stapeldol van hem; hij heeft de Zwitsers wegens hun avondmaalsleer uitgemaakt voor alles wat mooi en lelijk was; de uitspraken over de Joden zijn om je dood te schamen.... Ja, je kunt spreken van de harde Luther - niet een man om van te houden. Toch wil ik u een uitspraak van hem doorgeven waardoor hij vast de harten van velen van u zal winnen. Hij prijst de huisvaders die luiers wassen.⁶ Dat zal velen onder u als muziek in de oren klinken! Maar het is niet de bedoeling dat u met deze uitspraak van Luther thuis uw man en echtgenoot om de oren gaat slaan. Want dan horen wij zo'n uitspraak te veel met onze 21^e-eeuwse oren vanuit de discussie over de rolverdeling tussen man en vrouw. Zo'n uitspraak heeft in de tijd van Luther een andere achtergrond: het heeft te maken met natuur en genade.

Als je van Luther wilt leren, moet je hem altijd zien staan tegen de roomse achtergrond. Rome maakt scheiding tussen natuur en genade. Men ziet het zo: in een onheilige wereld (natuur) staat de heilige kerk (genade).⁷ Als je priester wordt, ga je naar een hogere staat. Een priester in Limburg vertelde mij hoe hij dat beleefd had: op het moment dat hij de priestertelijke rok aankreeg, was hij uit dit normale leven

6 Via J. Douma, *Vrede in de maatschappij*, Kampen 1985, p. 64.

7 H. Bavinck, *Gereformeerde Dogmatiek I*, 4e dr., Kampen 1928-'30, p. 330.

8 Kommentar zum Galatenbrief.

9 W. van 't Spijker, *Luther. Belofte en ervaring*, Goes 1983, p. 90.

10 W.J. Kooiman, *Luther, zijn weg en werk*, Amsterdam 1954, p. 77.

Luther en zijn vrouw Katharina, geschilderd door Cranach

getild - zonder huwelijk, zonder lichamelijkheid: je was priester, je kwam op het terrein van de genade.

Voor Maarten Luther was dat getild worden op een hoger niveau zo schokkend, dat hij toen hij de eerste keer de mis bediende, bijna in een psychose raakte. Hoe kwam hij weer met beide benen op de grond? God leerde hem wat genade is: genade redt je niet van de natuur, maar van de zonde. Je wordt dus niet uit deze wereld getild, maar je wordt in deze wereld geplaatst als christen. Luther zegt in zijn pamflet over de vrijheid van de christen, dat het gaat om vrijheid in dienstbaarheid, met andere woorden: je wordt in deze wereld dienstbaar gemaakt. Hij noemt dat het vleesgeworden geloof.⁸ *In het wapen van Maarten Luther is het hart rood, want het kruis, dat wondt, dat pijn doet - een symbool van de genade - laat het hart zijn kleur behouden: het bederft de natuur niet: het doodt niet, maar houdt in leven.*

Daarom trouwde de ex-priester. De plechtigheid vond plaats in kleine kring waar o.a. Lucas Cranach, onze schilder, bij was. Het is wel bijzonder dat dit huwelijk met de non gesloten werd in het klooster dat nu van de Reformatie was. Zijn vriend Melancton mopperde dat al die contacten met nonnen Luther week hadden gemaakt.⁹ Luther zag het juist als een daad van geloof, een streep onder de Reformatie.

Hij schrijft aan zijn vader, die er fel op tegen was geweest dat hij monnik werd: 'Vader, u hebt gelijk. Van een speciale roeping tot een van de wereld afgezonderd geloofsleven is in de Bijbel geen sprake'.¹⁰

Wat kunnen we op dit punt van Luther leren? De Reformatie leert ons dat je in je dagelijks leven - je gezin, de opvoeding, je werk - leeft in de genade. En waar toen en nu soms radicale christenen ons opjutten tot een geestelijk niveau, dat boven dat gewone uit zou steken, vergeet men dat *het kruis het hart zijn kleur laat behouden*. Luther zag veel overspannen en overgeestelijk gedoe als terugval naar Rome: de mens denkt dat hij bij God hogerop moet komen, dat hij het goed moet maken. Veel geloofsijver wil zichzelf waarmaken. Het vrome hart wordt dan hooghartig. Daarom: *het hart moet midden in de witte roos blijven*.

4. De witte roos met dorens van aanvechting

Brink

Zo'n hart moet echter midden in een witte roos staan om aan te duiden dat het geloof vreugde, troost en vrede schenkt: kortom in een witte, vrolijke roos, niet zoals de wereld vrede en vreugde geeft. Daarom moet die roos wit zijn en niet rood, want wit is de kleur der geesten en van alle engelen.

'Kijk eens goed naar zo'n roos die ik hier in mijn hand heb: wat een prachtig stukje schepping! Als er iemand in staat zou zijn één enkele levende roos te

maken zoals deze, dan zouden we hem tot keizer uitroepen! Maar de God die er miljoenen van maakt, erkennen we nauwelijks. Omdat we dit wonder van de roos elke dag om ons heen kunnen zien.¹¹

Een witte vreugdevolle roos. De witte roos staat symbool voor het geloof, dat vreugde, troost en vrede geeft. Jaarlijks geef ik ieder die belijdenis gedaan heeft, zo'n witte roos met een verwijzing naar de pakkende uitspraak van Luther: de vrolijke ruil. Zoals een bruid en een bruidegom hun bezittingen delen, zo neemt Christus alle troep en ballast, schuld en misère, tekorten en falen van mij over. En Hij geeft mij in ruil daarvoor zijn schitterende gerechtigheid: perfect, zonder dat er ook maar iets aan mankeert. Maar denk nou niet dat de gelovige volgens Luther er dan is. Als gelovige ben je nog niet van je oude mens af. Die blijft je nog steeds parten spelen. En je krijgt beslist last van de aartsvijand: satan en zijn geesteswereld. De witte roos heeft de dorens van de aanvechting.

Je zou misschien zeggen: had Luther dan geen rust gevonden in het werk van Christus aan het kruis? Zelf zegt hij dat de gelovige aanvechting nodig heeft, want die aanvechting drijft je steeds naar Christus, houdt je dicht bij Hem. Met deze benadering heeft Luther veel mensen aangesproken en bemoedigd in hun levensstrijd. Hun vragen zijn: wil God mij wel? Hoe kan God dit toelaten? Zou Hij mij betaald willen zetten? Luther keert het om, een christenleven kan niet zonder aanvechting: 'Weet je en erken je je nood niet, of heb je geen aanvechting, dan moet je weten, dat je er bijzonder slecht aan toe bent, want het is de grootste aanvechting..., dat geen aanvechting je in beweging kan brengen.'¹² Hij jaagt ieder uit een zelfgenoegzaam verburgerlijkt christendom - naar Christus toe.¹³ Luther zegt dat de aanvechting de school is waar je Christus leert kennen: 'Een mens doet nergens meer ervaring op, dan waar zijn geloof bestreden wordt.' De strijd blijft, want satan is actief waar hij levend geloof aantreft. Dus blijven de aanvallen niet uit. Ze houden een christen klein en drijven hem telkens in de richting van Christus. Men heeft de aanvechtingen van Luther willen ver-

klaringen als uitingen van een gestoorde geest en als gevolg van jeugdtrauma's door een strenge opvoeding. Luther zelf heeft zijn aanvechtingen ervaren als strijd met satan. Hij heeft wat geleden van en gescholden op die smerige satan, maar hem ook weggehoond, belachelijk gemaakt, met drek vergeleken, en weggezongen, want: God neemt satans aanvallen in dienst. Met zijn smerige aanvallen heeft de duivel Luther altijd weer in de armen van Christus gedreven. 'Wanneer de duivel ons lastig valt, dan staat het er goed met ons voor.'¹⁴ Op dit punt kon Luther heel pastoraal en invoelend schrijven. Hij schrijft aan Barbara, een vrouw die met zichzelf worstelde en twijfelde aan de echtheid van haar geloof, over aanvechting: ik ken deze ziekte maar al te goed en ik heb tot de eeuwige dood in dat hospitaal gelegen. 'Onze lieve Here Christus tone u zijn voeten en zijn handen, en groete u vriendelijk in uw hart, opdat ge op Hem alleen zult zien en Hem hoort, totdat u vrolijk wordt in Hem.'¹⁵

We leren van Luther dat geloof niet zonder aanvechting is. *De witte roos is alleen verkrijgbaar met dorens. De witte roos bloeit aan de voet van het kruis, waar Christus groot wordt en de mens klein blijft.* En daar ging het Luther altijd weer om - ook in het gebed met Erasmus uit Rotterdam.

5. 'Buiten mijn eigen wil ben ik zeker en gewis'

Drost

En deze roos staat in een hemelsblauw veld, omdat die vreugde in de geest en in het geloof het begin vormt van de komende hemelse vreugde.

'Erasmus is een kwakende kikker.' Met die uitspraak heeft Luther de bekende Nederlander uit Rotterdam bijgezet in zijn dierentuin. Luther had een dierentuin vol tegenstanders. De één werd een bok, een ander een schurftige hond, Erasmus een kwakende kikker, een gladde aal.... Hoe je verder ook over dit taalgebruik denkt - er zit wel emotie in. Luther nam de zaak zo hoog op, dat hij een heel boek schreef tegen Erasmus over de gebonden wil - een boek dat hij zelf als een van zijn belangrijkste werken zag. Erasmus had een boek geschreven waarin hij aangaf dat de wil van de mens ook nog wel wat doet. Want als je die wil helemaal dood verklaart, maak je de mens slachtoffer. Schaf de rechtbank maar af, want een moordenaar, een crimineel kan immers niet anders. Zijn wil is gebonden - wat voor recht heeft de rechter dan nog om een veroordeling uit te spreken? Erasmus wilde opkomen voor de verantwoordelijkheid van de mens. Daar kon Luther toch geen probleem mee hebben? Waarom werd dit zo'n felle confrontatie?

Het verschil tussen Erasmus en Luther zat inderdaad niet vast op de verantwoordelijkheid van de mens: men was het er wel over eens dat de rechter iemand verantwoordelijk kan houden voor de slechte dingen die hij gewild en gedaan heeft. De mens kan dus wel kiezen?

11 Maarten Luther, *Tischreden*, via: S. van der Land, *Een zee van licht*, Kampen 1998, p. 65.

12 Martin Luther, *Werke. Kritische Gesamtausgabe, Abteilung Werke*, Weimar 1883v, (WA), Bd. 6, p.236.

13 C. Trimp, *Klank en weerklank*, Barneveld 1989, p. 88.

14 Martin Luther, *Werke. Kritische Gesamtausgabe, Tischreden*, Weimar 1912-'21 (WAT), Bd. 5, nr. 5284; 44, 8v.

15 W. van 't Spijker, *Bidden om te leven*, Kampen 2000, p. 114.

Wittenberg, Luthers graf in de Slotkerk (foto M. Zwikstra)

Luther maakt een leerzaam verschil. Hij zegt: 'De mens heeft een vrije wil in dingen die onder hem liggen en niet in dingen die boven hem staan.'¹⁶ Je kunt datzelfde ook zeggen met behulp van het onderscheid tussen natuur en genade. In deze wereld kan en moet een mens kiezen. Dat is - modern gezegd - het terrein van de psychologie. De psychologie spreekt terecht over keuzes die u moet maken en waar u verantwoordelijk voor bent. U bent verantwoordelijk voor uw keuzes, maar Luther zei erbij: 'De mens heeft niet een vrije wil in de dingen die boven hem staan.' Dat gaat niet over het leven in deze wereld, maar over het gebied van de genade, de relatie tot God, zeg maar: de theologie. Daar is het God die kiest en niet de mens. Na het paradijs zit er nog maar één keus in ons bloed en dat is de keus anti de Schepper. Geloof moet van God komen: je kunt niet voor God kiezen zonder God.

Het gaat dus om God. Dat maakt de emotionele toon in dit debat begrijpelijk: Gods eer is een teer punt. Maar dat hing samen met een voor de Reformatie even teer punt: de zekerheid van het geloof. Dat was dé blijde ontdekking van de Reformatie en nu kwam die onder druk te staan door die filosoof uit Holland, Erasmus. Immers, als het mijn keus is, wordt het weer mijn werk en zo ben je weer terug in het roomse denken over de werken..., en alle ellende en onzekerheid daarvan. Dan was alle vrolijkheid weer verloren.

De zekerheid van het geloof is de witte roos van de vreugde - en hij zei erbij: '... deze roos staat in een hemelsblauw veld, omdat die vreugde in de geest en in het geloof het begin vormt van de komende hemelse vreugde.' Als het niet meer een kwestie van mijn wil, maar van Gods wil is, komt het goed: 'nu, nu God mijn zaligheid buiten mijn eigen wil genomen heeft en in de zijne opgenomen ... nu ben ik zeker ...'¹⁷ De HERE is net zo trouw als sterk, Hij zal zijn werk voor mij afmaken - dat is de hemel op aarde.

Wat kunnen we hier van Luther leren? De leer van de verkiezing laat genade genade blijven. Als je de nadruk op de mens gaat leggen zoals je tegenwoordig wel hoort - jij moet de keuze maken, God kan pas iets met je beginnen als jij je hart ervoor openzet - neem je je lot in eigen hand. Het gevolg is onzekerheid: hoe red ik het ooit? Juist als je God God laat zijn, kun je ontspannen leven - dicht bij je Vader. Het is net zoals een kind zegt, hoe sterk pappa wel niet is en dan kruipt het bij vader op schoot. Zo vleit David zich in Psalm 138 dicht tegen de HERE aan: als U het doet, komt het zelfs met mij wel goed. Hemelsblauw is Gods liefde om me heen - in leven en sterven.

6. Door het Leven omgeven

Brink

En daaromheen dan een gouden ring, die zegt dat deze zaligheid in de hemel eeuwig duurt en geen einde heeft, en zoveel kostelijker is dan alle aardse vreugde en goed, als goud edeler en kostbaarder is dan alle andere metalen.

'Geen mens zou trouwen als hij niet hoopte op geluk. En zo is de hoop op het eeuwige leven de kracht die ons vooruitbrengt.'¹⁸ Luther leefde in gespannen verwachting van 'de lieve jongste dag'. De dag waarop God al zijn beloften inlost. Een van die beloften is de volle gezondheid van ieder die zich aan Christus heeft toevertrouwd. Is dat alleen maar toekomstmuziek? Of is daar hier al iets van te merken? Beslist! 'In de tussentijd worden wij in Gods schoot gelegd, als het begin van de nieuwe schepping, totdat wij bij de opstanding uit de doden de volkomenheid bereiken.'¹⁹

Luther wilde beslist niet op die toekomst vooruitgrijpen. Verder komen betekent altijd opnieuw beginnen. Hij heeft zich fel verzet tegen geestdrijvers die in het hier en nu de toekomst van God wilden realiseren met nieuwe mensen in een zuivere kerk of staat (Jan van Münster, Karlstad). We leven van een belofte in

16 W. van 't Spijker, *Luther, Belofte en ervaring*, p. 100.

17 A.w., p. 101.

18 *Tischreden*.

19 WA 39.1.204.

20 WA 56.272.

21 WAT, 5. 5490c, 186.

Wittenberg, deur van de Slotkerk, met de 95 stellingen
(foto M. Zwikstra)

het hier en nu. Zoals een patiënt van een dokter een belofte van gezondheid heeft gekregen. Hij gelooft die belofte in de hoop op de beloofde genezing, en gehoorzaamt diens voorschriften. Is die zieke gezond? Nee, tegelijk gezond en ziek. Ziek in werkelijkheid, gezond uit kracht van die belofte van de arts, die zelf de patiënt als het ware reeds gezond ziet, omdat hij er zeker van is, dat Hij hem zal genezen. Want Hij is al *begonnen* hem te genezen!²⁰

Dat leven begint niet pas in de hemel. In de omgang met Christus heb je nu al deel aan dat leven. Zoals Hij zelf heeft gezegd: 'Wie mijn Woord bewaart, zal de dood nooit zien', dus zal hij het eeuwige leven hebben (Joh. 8: 51). Daarom heeft Luther het ook aangedurfd de bekende waarschuwing voor de dood uit de Middeleeuwen om te keren. In plaats van 'midden in het leven zijn wij met de dood omgeven', stelde hij: midden in de dood zijn wij met het Leven omgeven. Dat is de gouden ring! *Zoveel kostelijker dan alle aardse vreugde en genot.*

Toen op 13-jarige leeftijd Magdalena, de dochter van Luther, stierf, had hij een grafschrift gemaakt: *Ik Lena, Luthers liefste kind, slaap hier met alle heiligen samen, en lig in mijn rust en rust uit. Nu ben ik de gast van God. Ik was een kind van de dood, uit sterfelijk zaad baarde mijn moeder mij, nu leef ik en ben rijk in God. Dat dank ik aan het bloed van Christus en zijn dood.*²¹

Zo is Luther ook zelf gestorven. In het besef dat de dood van Christus zijn leven verzekerde. 'Dood, ik heb niets meer met je te maken, want ik heb een andere dood, die jou, mijn dood, doodt. En de dodende dood is sterker dan de gedode.'²² Justus Jonas, predikant en vriend van Luther, stelde hem de vraag: wilt u in het geloof in de Heer Jezus Christus sterven

en blijft u bij de leer die u in zijn Naam verkondigd hebt? Velen wachtten in spanning of Luther niet als ketter zijn woorden op zijn sterfbed zou herroepen. Maar hij heeft er geen misverstand over laten bestaan. Maarten liet een duidelijk 'ja' horen. Hij is gaan slapen in de belofte van God. 'Precies als wanneer een moeder haar kind naar de slaapkamer brengt en legt in een wiegje, niet om het te laten sterven, maar opdat het fijn zou slapen en uitrusten, zo komen alle gelovigen voor en na Christus' komst in zijn schoot.'²³

Na zijn sterven werd een stuk papier gevonden, dat hij kort daarvoor had beschreven. In dit testament worden we naar de bron verwezen van Gods Woord. Een mensenleven is niet genoeg om te putten uit die bron. Het slot klinkt in zijn moedertaal: 'Wir sind bettler. Hoc est verum.' (Wij zijn bedelaars. Dat is waar.) Diep afhankelijk van Gods veelbelovend Woord. Diep afhankelijk in Christus. Wij leren van Luther bedelen bij de bron.²⁴

We bidden het gebed van de reformatie van *Drost* Luther.²⁵

Wat ik nodig heb

*Zie, Heer,
ik ben een leeg vat,
dat het zeer nodig heeft,
gevuld te worden.*

*Mijn Heer, vul het,
ik ben zwak in geloof;
sterk mij
ik ben koud in liefde.*

*Verwarm mij, geef mij zoveel vuur,
dat mijn liefde uitstroomt
op mijn naaste.*

*Ik heb geen vast, sterk geloof,
soms twijfel ik
en kan U niet volkomen vertrouwen.*

*Ach Heer, help mij,
vermeerder het geloof en vertrouwen.
Alles wat ik heb,
ligt in U besloten*

*Ik ben arm,
U bent rijk,
en U bent gekomen
om U over de armen te erbarmen.*

*Ik ben een zondaar.
U bent rechtvaardig.
Bij mij heet de zieke zonde,
maar in U is de volheid van gerechtigheid.*

*Daarom blijf ik bij U,
aan U moet ik niet geven,
van U kan ik nemen.
Amen.*

22 WA 40 1. 276.

23 WA 43. 301.

24 De uitdrukking is van dr. A. de Reuver.

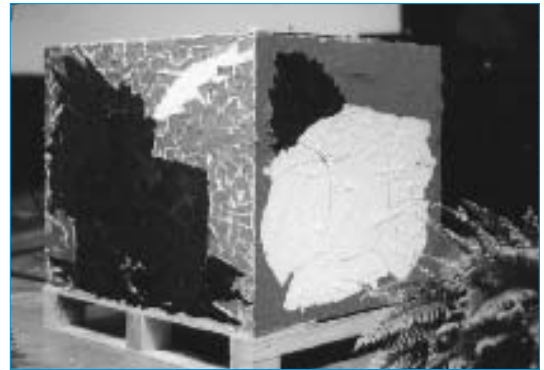
25 Maarten Luther, *Gebeden*.

Leren van Luther in vraag en antwoord

**E. Brink /
H. Drost**

De doos die de kinderen van de Steenwijkse basisschool gemaakt hadden voor de vragen die naar aanleiding van de referaten gesteld zouden worden, werd in de pauze gevuld. Niet helemaal, want het was ook zo'n grote doos, maar toch. De beide sprekers selecteerden en rubriceerden de vragen en hieronder vindt u een samenvatting van hun antwoorden.¹

Brink **Hij leeft**

In de Lutherroos staan vijf letters: VIVIT. Dat is Latijn en betekent: *Hij leeft*. Die uitspraak gebruikte Luther vaker. In tijden van aanvechting en moeite was hij gewoon om dingen in het groot op te schrijven. Dat deed hij om houvast te krijgen. Zo kon hij op de muur kalken: 'Ik ben gedoopt.' Maar met grote letters kalkte hij ook op de muur: VIVIT, Hij leeft. Als de ervaring God tegenspreekt en het lijkt alsof de dood en de ziekte en de moeiten overheersen, mag je blijven zeggen: 'En toch, Hij leeft!' Voor ons is de witte roos vaak teken van reinheid. De witte kleren die ons zijn toegezegd, zijn immers ook teken van reinheid. Het kan best zo zijn dat Luther daaraan heeft gedacht. Maar zo heeft Luther het in eerste instantie niet bedoeld. Voor hem was deze roos teken van vrede, christelijke blijdschap, hemels geluk. En daarin is de belofte van reinheid inbegrepen.

Drost **Luther en Hus**

De Tsjech Jan Hus leefde ongeveer een eeuw voor Luther. U kent misschien het verhaal dat Hus met een gans wordt vergeleken en Luther met een zwaan. Luther voelde zich verwant aan Hus, maar vond wel dat Hus te weinig de reformatie had doorgezet. Afgelopen zomer heb ik rondgekeken in een stad die door de Hussieten is opgericht: Tabor, zo'n 80 km onder Praag. Die stad is door de Hussieten gebouwd als een burcht. De Hussieten kwamen in opstand. In een museum zagen we knotsen en andere wapens, waarmee ze elkaar de hersens insloegen. Die Hussieten kwamen bij Luther, ze legden messen op tafel om Luther aan hun kant te krijgen, tegen Rome. Maar Luther heeft nooit revolutie en

oproer gewild. In hun verzet tegen misstanden was er dus verwantschap tussen Hus en Luther. Maar er was duidelijk ook een verschil, want Luther wilde het Woord van God verder laten doorwerken.²

De dood

Ik verwees in mijn toespraak naar het woord van de Here Jezus: 'Wie mijn Woord bewaart, zal de dood niet zien' (Joh. 8:51). Toch gaan wij nog sterven. De dood is een vijand, ook al willen veel mensen ons vandaag de dag het tegendeel doen geloven. Luther heeft de dood ook als vijand gezien, maar zich vastgegrepen aan het sterven van Christus, die in principe de dood heeft overwonnen. Ik haal die typerende uitspraak van Luther weer aan: 'De dood van Christus doodt mijn dood, zodat zijn dood sterker is dan de gedode.' De dood van Christus is uniek, want die bergt levenskracht in zich, omdat Hij de zonden ermee betaalt. Daarom kon Luther zeggen: de dood van Christus doodt mijn dood. Want daardoor kan de dood mij niet meer aandoen wat die mij wil aandoen, nl. bij God vandaan halen. De dood van Christus is sterker dan de gedode. Dat wil zeggen dat dankzij zijn sterven ik als (ge)dode mag leven. Luther haalde daarbij Psalm 118 aan, vooral toen zijn einde naderde: ik zal niet sterven, ik zal leven! Natuurlijk mogen we het sterven nooit romantisieren, de dood blijft tot op het laatst toe een vijand. Maar Christus heeft de angel eruit gehaald. Iedereen moet het toeslaan van die vijand ondergaan, vroeg of laat, maar de zekerheid ligt vast in Christus, die het Leven is. Ook al ben je omgeven door de dood. Wie Christus kent, wordt door het Leven omgeven.

Brink

¹ Deze samenvatting is van de hand van Marja Zwikstra.

² Zie over Jan Hus ook: Frans Tijssen, 'Wij zijn allen Hussieten', in WEGWIJS, maart 2003.

Brink **Werken**

Luther heeft het sterk benadrukt: niet door werken, maar door geloof alleen. Toch is dat niet in strijd met Openbaring 14:13, waar we lezen: 'Zalig de doden die in de Here sterven, van nu af aan tot in eeuwigheid, en hun werken volgen hen na.' Hun *werken*. Hier zie je dat de werken wel degelijk betekenis hebben. Je kunt er alleen nooit een bijdrage mee leveren om toegang te krijgen tot Gods koninkrijk (vgl. Ef. 2:8-10). Ik probeer het te zeggen in de stijl van Luther: als je de hemel ingaat en voor Christus zult verschijnen, wordt *alles* je uit handen geslagen. Tot je mooiste prestaties toe. Je kunt alleen binnenkomen met lege handen: uit genade alleen. Niemand draagt zijn werken voor zich uit. Nee, ze komen achter je aan. 'De werken *volgen* hen na': achter je aan mag je ze meenemen. Je werken, dat is wat de Heilige Geest heeft gewerkt in jou in je leven op aarde. Luther heeft wel terdege het werk van de Geest gezien, ook in de werken van de gelovigen: het dienstbaar zijn, dat er vruchten van geloof te zien zijn. 'Want het is onmogelijk, dat hij geen goed zou doen en zou liefhebben, die Christus houdt voor zijn rechtvaardige Heiland.' De bruid zal bekleed worden met het fijne linnen, dat zijn de rechtvaardige daden van de heiligen (Op. 19:8). Dat zijn niet *ónze* prestaties, maar dat is het werk van de Heilige Geest in u en mij. Alle verdienste van mensen is eruit gehaald: het is alleen genade! We zullen verrast staan over wat Hij in uw en mijn leven heeft uitgewerkt!

Drost **Luther en Calvijn**

Luther en Calvijn hebben elkaar nooit persoonlijk ontmoet. Calvijn heeft Luther wel een brief geschreven, maar die is bij Melancton blijven steken. Want Luther was af en toe best wel humeurig, en het leek Melancton beter om die brief maar niet aan hem te geven.... Die brief van Calvijn heeft Luther dus nooit bereikt.

Twee belangrijke punten van verschil tussen hen beiden wil ik kort uitwerken. Ten eerste het avondmaal, en ten tweede de relatie tussen wet en Evangelie. (Overigens is er nog een belangrijk verschilpunt: de leer van de regimenten.)

In zondag 18 van de Heidelbergse Catechismus kunt u de discussie lezen tussen luthers en calvinisten. Luther wilde er per se aan vasthouden dat bij het avondmaal het lichaam van de Here Jezus echt aanwezig is. Hoewel hij wel gebroken had met de rooms-katholieke leer van de verandering. Een van Luthers motieven was zijn angst dat mensen dat niet wilden accepteren, vanwege een soort wantrouwen tegenover de Bijbel. Daarom bleef hij zeggen: er staat: 'dit *is* mijn lichaam.' Maar Calvijn zei: dat is onmogelijk, want het lichaam van de Here Jezus is naar de hemel gegaan. Hier zit een duidelijk verschilpunt. En wij zeggen dat de Here Jezus niet lichamelijk, maar geestelijk bij ons is, ook in de tekenen van brood en wijn. Hiermee vertel ik u natuurlijk niks nieuws, want u kent allemaal de Catechismus van jongs af aan.

Het tweede punt is: wet en Evangelie. Daar is meer over te vertellen, maar je zou het zo kunnen zeggen: bij Luther en in de lutherse traditie heeft men de neiging om de wet voorop te laten gaan. Je moet eerst door de wet verbroken zijn, je moet bij de wet ontdekt hebben dat je die toch niet na kunt komen. En als je dan een verbroken mens bent, dan komt het Evangelie: dan komt de Here Jezus, die zegt: Ik ben gekomen voor jou, arme zondaar. Ik kom voor de verbrokenen van hart, kom maar bij Mij als je vermoeid en belast bent. In de calvinistische traditie staat de wet veel meer in het kader van het Evangelie. De Here Jezus zelf is het - denk opnieuw maar aan de Catechismus - die de wet in de hand neemt. Wet en verlossing zijn dichter aan elkaar gekoppeld.

Een 'Lutherproces'

Wij hoeven niet allemaal eenzelfde weg als Luther te gaan. Niet ieder hoeft een 'Lutherproces' mee te maken. De grote valkuil van mensen die een plotselinge bekering of ommezwaai hebben meegemaakt, is dat ze er zo vol van zijn, dat het lijkt of ieder diezelfde weg moet volgen. Dan kunnen anderen afknappen en in onzekerheid blijven hangen: zoiets heb ik nooit meegemaakt; is het dan wel voor mij? Het gebroken van hart zijn is wel degelijk een kenmerk van de christen. Maar wij kunnen niet ieder dezelfde weg van *de* bekering voorschrijven. De Geest blaast waarheen Hij wil. En laten we ook niet op zoek gaan naar één bekeringsmoment. Bij Luther zelf is de ontdekking van het Evangelie ook niet plotseling gekomen, maar heel geleidelijk gegaan. Bovendien heeft hij zich er sterk voor gemaakt dat je heel je leven de weg van bekering loopt, omdat het kruis nooit een gepasseerd station wordt.

Van Luther leren we ook dat je niet in jezelf gaat zoeken en wroeten, maar dat je buiten jezelf houvast zoekt bij Christus. Dan kan het niet anders, of er gaat iets in je breken: je trots, je hoogmoed, je zelfredzaamheid; je wordt klein gemaakt. Dan wordt je houding een tot rust komen bij de Vader en bij de Here Jezus. Hij zegt: 'Kom allen tot Mij, die moe en belast bent, Ik zal je rust geven' (Mat. 11:28). Daarvoor zul je moeten erkennen dat je die rust zelf niet hebt, en ook zelf niet vinden kunt. Ik begon

Brink

met een kenmerk van bekering: gebroken zijn. Wij moeten niet via de ladder van de kenmerken het koninkrijk binnenkomen, maar via de weg die Christus is. De kenmerken zullen dan volgen. Dat is de goede volgorde. Want anders wordt de aandacht op de *christen* gericht in plaats van op de *Christus*. Je kunt je, om te weten wat leven uit genade betekent, afvragen of het nodig is dat eerst alles je uit handen geslagen wordt. Zodat je letterlijk met lege handen staat. Dat dat een geloofservaring is, kun je alleen ontdekken via Christus.

Drost **De Joden**

Luther was ook een mens, met zijn fouten. Ik denk dat zijn houding ten opzichte van de Joden verkeerd was. Achteraf kijken we op dat alles niet met trots terug. Maar daartegenover moet ook gezegd worden, dat Luther als eerste een boek schreef om aan Joden het Evangelie uit te leggen. In zijn tijd werd immers het Evangelie, dat in de roomse kerk verdwenen was, herontdekt. Zo wilde hij Joden laten zien, dat Christus ook hun Messias wil zijn. Daar had hij hoge verwachtingen van, en daarin werd hij zo teleurgesteld, dat hij over de schreef ging. Dat komt dus door zijn grote frustratie dat mensen in hun hoogmoed de Here Jezus voorbijgingen en het zelf dachten te kunnen redden.

Brink **Aanvechting**

We leren van Luther dat geloof niet zonder aanvechting is. Twijfel is ook een aanvechting. Je hebt vaak kunnen horen zeggen dat twijfelen zonde is. Ik herinner me dat zo sterk nadruk werd gelegd op de zekerheid en het vaste van Gods belofte, dat je niet moest wagen eraan te twijfelen. Maar zo zeker, vast en volkomen Gods belofte is, zo onzeker, onstabiel en onvolkomen is mijn geloof. Om met Luther te spreken: geloven is een bewegelijk ding. Door de twijfel te benoemen en te erkennen als aanvechting, ontstaat er ruimte in de omgang met God. Luther leert ons dat geloof en twijfel heel dicht bij elkaar kunnen liggen. Twijfel van je gevoel: is het wel voor mij? Twijfel van je wil: wil ik het nou wel? Twijfel van je verstand: ik kan maar niet begrijpen waarom.

Luther leert dat die twijfel een vorm van aanvechting is. Maar wat de aanvechting kenmerkt, zijn de negatieve gedachten en gevoelens over God, zodat Hij in een kwaad daglicht wordt gesteld.

In de Bijbel vind je herkenning en troost. Lees maar in de Psalmen en de brieven in het Nieuwe Testament. Petrus schrijft: verbaas je niet over de beproevingen die moeten komen. Jakobus schrijft over beproevingen en verzoeken. De Here Jezus zegt: het is onmogelijk dat er *geen* verleidingen komen (Luc. 17:1), niemand kan zonder verleidingen het koninkrijk binnengaan, de smalle weg heeft ook nog eens valkuilen. Hier gaat het allemaal over aanvechtingen. Nu is het wel de vraag of wij ons nog voldoende bewust zijn van satans aanvallen. Dat hij en zijn trawanten, de geesten in de lucht, je gedachten beïnvloeden of je door moeilijke gebeurtenissen bij Christus vandaan willen duwen. Aangevochten geloof, wie kent dat nou eigenlijk niet? Ik ben altijd blij dat ik in het pastoraat deze dingen kan zeggen, want ze zijn zo herkenbaar, levensecht, troostvol en uiteindelijk heilzaam. Want zonder aanvechting kan ik Christus niet leren kennen, die zelf het zwaarst aangevochten is geweest.

Hier sluit ik op aan. Wat ik van Luther heb meegekregen, is dat het gevoel in je geloof heel belangrijk is, maar dat je er nooit op moet vertrouwen. En dat de zekerheid van je geloof niet in je gevoel ligt, maar van God komt. Dat is zo troostvol! U kent misschien wel het gevoel dat er helemaal geen gevoel is. Mensen kunnen daardoor in psychische nood komen en zeggen niets van God te merken. Ze kunnen zo kapot gemaakt en misbruikt worden, dat ze geen gevoel meer kunnen hebben. Wij maken het mee in het pastoraat. Hier leren we van Luther de geweldige les: het komt van buiten, het troost je van buitenaf. Hoor naar het Woord van de Here, laat je toespreken met genade!

Het werk van de Geest

Bij vragen over het werk van de Heilige Geest lijkt het vaak over twee aparte terreinen te gaan: over het werk van Christus en dat van de Geest. Hiermee zijn we meteen precies waar we zijn moeten. Want God de Heilige Geest is altijd Degene die de schijnwerpers richt op Christus. En op God de Vader. Hij treedt eigenlijk nooit op de voorgrond. Laat u niet aanpraten dat er geen aandacht is voor het werk van de Geest, als Christus wél naar voren komt. Want als er aandacht is voor het werk van Christus, *is* er aandacht voor het werk van de Heilige Geest. De grote verleiding is namelijk dat de *christen* in het midden komt. Dan wordt het steeds minder *Geest*, en steeds meer *geest*. Toch is het mooi, als mensen verlangen naar het werk van de Geest, zijn gaven en vruchten. We moeten niet raar opkijken als er tegenover een verstarring een honger komt naar de Geest, die leeft en die het levend geloof in Christus weer eigen wil maken. Maar we zijn er huiverig voor, dat sommigen van de verstarring zullen komen in de charismatische verwarring. Luther heeft ook veel te maken gehad met mensen

Drost

Brink

die sterk gegrepen werden door de Geest. Maar ze sloegen door. Zij gingen over de Geest spreken, los van het Woord. Ze kregen ingevingen en beelden. Luther heeft het daar erg moeilijk mee gehad. Hij had namelijk niet alleen met roomsen te maken, maar ook met drijvers. 'Schwärmer', noemde hij ze, of zelfs 'Rottengeisten'. Luther zou zich sterk verzet hebben tegen wat je zou kunnen noemen: overwinningsgeloof. Alsof je in de kracht van de Geest een steeds beter christen wordt en het steeds mooier wordt, en je aldoor hogerop komt. Dat is vooruitgrijpen op de heerlijkheid die komt. Het is wel waar dat Christus door zijn Geest veel overwinningen boekt als gevolg van zijn opstanding. Maar tegelijk blijft er de gemeenschap met zijn lijden (Fil. 3:10-11). Als ik Hem maar ken!

Ons gaat het erom dat de Christus weer in het middelpunt komt, en niet de christen met zijn bijzondere ervaringen en belevenissen. De christen wordt steeds weer geleid naar Christus toe. De Heilige Geest staat garant voor het werk van de heiliging, de vernieuwing, de verandering van je leven. Hij neemt dat uit Christus, die ook onze vernieuwing heeft verdiend. Maar het is ook de Heilige Geest, die ons weer onder aan het kruis neerzet. Die ons moet overtuigen van gerechtigheid en van zonde. Het één mag je nooit losmaken van het ander. Anders scheur je Christus.

Drost

Woord en Geest

Iemand die voor spreken in tongen is, is nog niet per se zweverig. Het is niet zo raar als een bijbellezer voor spreken in tongen is. Met zo'n gemeentelid moet je daarover vanuit de Bijbel open en eerlijk praten en samen zoeken wat God wil.

Op 10 mei was er in Zwolle een bijeenkomst van mensen die op zoek zijn naar de Heilige Geest. Dat maakt me blij, en tegelijk ben ik daar bezorgd over. Kort wil ik uitleggen wat het verschil is tussen gereformeerd denken en charismatisch denken. Charismatisch denken kent twee stadia. Op de laagste lijn gaat het over de Bijbel, over de Here Jezus, daar staat de gewone christen. De gewone christen, die zijn bijbeltje leest, die leeft met de Here Jezus. Maar je kunt nog een stap hoger komen, naar de ervaring. En die wordt op den duur belangrijker dan

de Bijbel. Zo maakt men de stap van de eerste lijn, van Christus, naar de tweede lijn, van de Geest. Daar maak je nog eens wat mee! Dat tweestadiamodel is charismatisch denken.

Natuurlijk is gereformeerd denken niet tegen de ervaring of tegen de Heilige Geest. Maar Woord en ervaring willen we bij elkaar houden. Christus en de Geest moet je niet van elkaar losmaken. Ik ben blij als broeders en zusters in onze kerken zoeken naar de Geest, maar als men elkaar begint op te zwepen, word ik ongerust. Laten we over deze dingen in de gemeente met elkaar praten, samen bidden, samen zoeken vanuit onze gezonde gereformeerde traditie naar de leiding van de Heilige Geest.

Keus

Er waren ook vragen over hoe het zit met de vrije wil en het aanbod van de genade. Daar was op de bondsdag geen tijd meer voor. Heel kort wil ik hierop ingaan.

De mens heeft geen vrije wil om voor God te kiezen. God laat wel het Evangelie preken. Daarmee wordt een appèl gedaan op de mens die op deze manier voor God komt te staan. Hij of zij ervaart het ook als een keus die je moet maken. Komt iemand dan tot geloof, dan zal hij of zij God leren kennen, en ervaren dat het God was die tot geloof bracht. Mensen die meer erover willen lezen, kunnen terecht in hoofdstuk III/IV van de Dordtse Leerregels (zie met name Verwerping van de dwalingen 3; *Gereformeerd Kerkboek*, p. 494).

Drost

Een hele dag in de ban van Luther

**M.J.A. Zwikstra-
de Weger**

“Wij vinden het leuk om u te vertellen over Luther en iets van ons enthousiasme te delen. Want als er iets mooi is, als iets je blij en ontroerd maakt, is dat de genade van God. En wij, collega Brink en ik, als goede gereformeerden, calvinisten, zijn blij met Luther. Dat willen we graag met u delen deze dag en we hopen dat u ook verwarmd en gezegend door genade naar huis gaat.”

Het beeld en geluid zijn prima geregeld

Met deze woorden leidde ds. Drost het onderwerp in van de bondsdag die op 15 mei jl. in Steenwijk gehouden werd: *Was ik maar een bedelaar; leren van Luther.*

Wist u dat deze bondsdag via internet over heel de wereld te volgen was? Dat was het werk van De Luisterpost. De beelden hebben nog een aantal weken op de website gestaan, zodat u de bondsdag zo vaak in de herhaling kon zien, als u wilde.

Opening

De enthousiaste begroeting door voorzitter Wilma van der Jagt gold dus naast de ruim 1400 aanwezigen in sporthal De Meenthe nog velen wereldwijd. Wij allen in die overvolle zaal wisten ons met hen ‘verbonden in de drie-enige Heer’. Het orgel deed aan het welkom mee en liet ter ondersteuning van het applaus allerlei bijzondere geluiden horen, tot sirenes en stoomfluiten toe. Peter Sneep, die daar troonde achter dat grootste theaterorgel van Europa, kon er zijn organistenhart ophalen!

Het openingswoord van Wilma vindt u op p. 123. Ze vroeg een zegen over deze bondsdag en las Psalm 71, een psalm waar Luther een sterke band mee had, en Galaten 2:15-20, over het gerechtvaardigd zijn uit het geloof in Christus Jezus, beide uit de Willibrordvertaling. We zongen o.a. het Lutherlied, ‘Een vaste burcht is onze God’.

Vrijwel alle liederen die we deze dag zongen, waren trouwens ‘Lutherliederen’: óf doordat ze hem bijzonder hebben aangesproken (Ps. 46, 31 en

Organist Peter Sneep

42) óf doordat hij ze zelf heeft geschreven (LvK 401, 402, 48 en 310). Hij dichtte er meer dan u waarschijnlijk weet, blader maar eens in het Liedboek.

Toespraken

De beide sprekers, ds. H. Drost en ds. E. Brink, hadden een aandachtig publiek. Ze wisselden elkaar af met korte toespraken. Wat is en blijft Luther actueel! U kunt het allemaal precies nalezen vanaf p. 125. Tussendoor hebben we gebeden met woorden van Luther. Op het grote scherm achter het podium zagen we schilderijen van Luther en zijn vrouw Katharina, en een korte video over Wittenberg, waar Luther lange tijd woonde en zijn 95 stellingen aan de kerkdeur spijkerde. Ook was de Lutherroos in beeld, Luthers lakzegel, aan de hand waarvan de sprekers hun referaten hadden opgebouwd.

Natuurlijk komen er naar aanleiding van zo’n onderwerp veel vragen. Die mochten in een grote doos gedeponerd worden, gemaakt op de Steenwijkse basisschool en aan alle kanten versierd met ‘Lutherse’ taferelen. Ik zag bijvoorbeeld zijn inktpot met ganzenveer, en ‘de’ inktvlek. U kent het verhaal wel, dat Luther de duivel bekogeld zou hebben met inkt.

Nog meer

We kregen nog veel meer te horen. Want een muzikale bijdrage hoort er op zo’n dag helemaal bij. Die werd gebracht door een trio, dat zich voor het gemak M3 liet noemen, nl. Martin van Heerde, piano, Mirjam Altena, dwarsfluit, en Myrthe van Wieringen, cello. Ze traden zowel in de morgenvergadering als ook ’s middags op en er werd met aandacht naar ze geluisterd.

De bondsdagcollecte was bestemd voor een project van Emission: Radio Agnus, een gereformeerd radiostation in Roemenië. Jaap Schiebaan kondigde deze collecte aan en liet met videobeelden zien hoe hard het geld nodig is. De collecte bracht dan ook een geweldig bedrag op: € 3.814,10. Hartelijk dank!

Jaap Schiebaan van Emission

Hiermee is ds. Adorjani van Cluj een flink eind op weg geholpen!

De pauze is altijd een belangrijk onderdeel van een bondsdag. Er was volop gelegenheid om elkaar te ontmoeten. Wie dat wilde, kon Steenwijk in en het fraaie kerkgebouw van de plaatselijke gemeente bezichtigen. En het was werkelijk soms dringen op de gezellige bondsdagmarkt, waar in stands allerlei waren aangeprezen en te koop aangeboden werden.

Huishoudelijk

Omdat er dit jaar geen algemene vergadering is gehouden, was op deze bondsdag tijd gereserveerd voor enkele huishoudelijke zaken. Op de jaarverslagen, die in WEGWIJS gepubliceerd zijn, waren geen vragen gekomen. De financiën waren na controle van de boeken door accountant L. de Lange in orde gebleken. De penningmeester kon decharge verleend worden, mede dankzij het vele werk van de boekhouder, Betty Hovenga-Douma.

De penningmeester, Henk Hutten, is inmiddels afgetreden. Hij was niet aanwezig, maar van drie andere aftredende bestuurs- en commissieleden kon wel ter plekke afscheid genomen worden: Peter

Nieuwe bestuurs- en commissieleden: v.l.n.r.: Henk Bouwmeester (redactie), Theo Berends en Wout v.d. Brink (bestuur), Paul Wap en Gert ten Heuw (pr-cie)

Wilma stelt de nieuwe bestuursleden voor

Alderliesten (tweede voorzitter), Corry Wiskerke-Vogelaar (lid CBU) en ds. Henk van den Berg (lid redactie WEGWIJS). De twee nieuwe bestuursleden, Theo Berends en Wout van den Brink, konden voorgesteld worden, nadat ze elk met 467 stemmen verkozen waren. Ze zijn zelfs al min of meer hun werk begonnen, resp. als tweede voorzitter en als penningmeester.

En toen werd ondergetekende als eindredacteur van WEGWIJS onverwacht in het zonnetje gezet! Glazenier Goos Vreugdenhil uit Steenwijk had - geïnspireerd door Luther - een paar stukken gebrandschilderd glas-in-lood gemaakt en die aan het bondsbestuur ter keus aangeboden. Maar tot mijn grote verrassing hadden zij op hun beurt dat moois aan mij toebedacht! Tja, u weet niet half, hoe graag ik al dat werk voor WEGWIJS doe! Bestuur, ook vanaf deze plek hartelijk dank en kom maar eens kijken hoe de Lutherroos bij mij thuis voor het raam hangt!

Meeting point

Vast onderdeel van een bondsdag vormen

Bloemen voor aftredenden: (v.l.n.r.) Henk v.d. Berg (redactie), Corry Vogelaar (cbu) en Peter Alderliesten (bestuur)

De Lutherroos voor Marja Zwijkstra

altijd de groeten die bonden van elders in de wereld sturen. Agien Heerema, secretaris van de bond, las ze voor. Nog een traditie is de brief voor H.M. Koningin Beatrix, waarin haar namens ons allen wijsheid wordt toegebeden. Ook deze brief en het antwoordtelegram (op een oranje kussentje!) werden voorgelezen, waarna we twee coupletten uit het Wilhelmus zongen.

Riek Beute vertelt over India

Aangrijpend was het optreden van Riek Beute. Ze vertelde over Noordoost-India, liet dia's zien van de reis die zij met haar man en enkele andere leden van de bond onlangs maakte (zie ook WEGWIJS-april) en ging voor in gebed voor de broeders en zusters daar, die momenteel zwaar te lijden hebben. Gedenkt u hen ook in uw gebeden?

Last but not least

De beide sprekers, die zich intussen hadden kunnen voorbereiden op de beantwoording van de vragen, kregen opnieuw het woord. Ze spraken ook nu om de beurt, steeds op elkaar aansluitend. U kunt deze bespreking in de vorm van een samenvatting vinden op p. 131. Onderstreept door hartelijk applaus vanuit de zaal bedankte Wilma de dames van de regelingscommissie, die ervoor gezorgd hadden dat alles vandaag uitstekend verliep.

Na dankgebed door ds. Brink was deze bondsdag voorbij. We zijn er weer van doordrongen hoe God zijn kerk bewaart en op zijn tijd mensen geeft die, soms tegen alles in, getuigen van Hem en zijn rijke genade voor zondige bedelaars. We mochten inderdaad verwarmd en gezegend naar huis gaan!

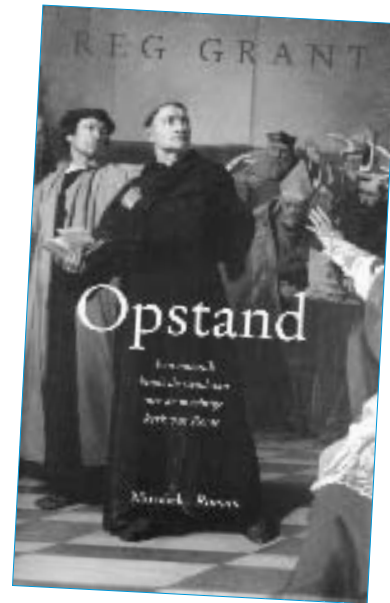
Dames van de regelingscommissie: hartelijk dank!

'Herr Käthe' en haar heer gemaal

Martine Kwey-
Haasdijk

Kerkhistorisch gezien is het vast van weinig belang of Katharina von Bora tussen de haringvaten of in een haringvat is ontsnapt uit het klooster. De eerste versie wordt vermeld in het hieronder eerst besproken boek, het laatste in het tweede boek. Maar het is opvallend hoezeer in beide boeken de werkelijk belangrijke feiten overeenkomen. En als er aan Luther een Bondsdag gewijd wordt (zoals er eerder een Rijksdag aan hem werd gewijd...), mag zijn vrouw toch ook wel in de schijnwerpers gezet worden. En wie weet, zet het onderwerp van de bondsdag aan tot het lezen van twee boeiende kerkhistorische romans!

De ND-reizen rond kerkhistorische figuren zijn een begrip geworden, en ook onder de lezers van ons blad zijn er mensen die een of meer van deze reizen meegemaakt hebben.

Zo'n Lutherreis bijvoorbeeld.... Plaatsen opzoeken waar de grote kerkhervormer geleefd heeft, kennis bijspijkeren van de politieke en kerkelijke situatie in die tijd, proeven wat hem bewogen heeft....

Opstand

Ik heb het allemaal meegemaakt, zonder ooit met een ND-reis op stap geweest te zijn. Op een regenachtige zaterdag en een dito zondag tussen de kerkdiensten door heb ik het hieronder genoemde boek 'verslonden'. (De slappe kaft is trouwens vrij kwetsbaar.) Reg Grant is een goede reis Leider. Op een van de eerste bladzijden geeft hij een kaartje met alle plaatsen die een rol spelen in het boek. Daarop volgen twee pagina's met de vermelding van alle personen die we onderweg tegenkomen, met de toevoeging 'fictief' of 'historisch'.

Als historische figuren komen we in de eerste plaats natuurlijk in aanraking met Maarten Luther, vanaf het afbreken van zijn rechtenstudie en intrede in het klooster tot zijn huwelijk met Katharina ('Käthe') von Bora, een uit het klooster van Nimbschen ontsnapte non.

In een naschrift gaat Grant nog in op de betekenis van Luther in de jaren daarna. Zijn zwakke punten (grillig temperament, bot optreden, afkeer van de

joden) laat hij niet onvermeld. Maar Grant tekent Luther vooral als iemand die uiteindelijk alleen houvast vond in het geloof in Christus, en daarvoor niet aarzelde, de dwalingen in de kerk van die tijd aan de kaak te stellen. Een andere historische figuur die ik beter heb leren kennen is o.a. Thomas Münzer, die in 1525 een boerenleger van mannen, vrouwen en kinderen om zich heen verzamelde en zo in opstand kwam tegen het gezag van die tijd. Met zijn afkeer van het gezag van het Woord en zijn geestdrijverij was hij tegenstander van Luther. Deze moest trouwens niets hebben van gewapend verzet. Op de zgn. 'Vereniging van Afgevaardigden', die zich ook in 1525 onder leiding van Jacob Rohrbach verzette tegen de hoge heren uit die tijd, deed hij een sterk beroep om de gewapende strijd te staken. Die hoge heren komen er trouwens in het boek niet best van af! Schrijnend worden de omstandigheden beschreven waaronder de gewone man leeft: land en geld worden hem naar willekeur afgepakt, en zijn zielenheil stelt hij veilig via kostbare aflaten voor de bouw van de Sint Pieter.

Kerkgeschiedenis en politiek hebben in die tijd alles met elkaar te maken. De tegenstand van Karel V tegen de Hervorming, en van bijvoorbeeld Albert, aartsbisschop van Mainz, komt voor een belangrijk deel voort uit de angst, een stuk macht kwijt te raken. Dwars door dit historisch waarheidsgetrouwe verhaal heen loopt een andere verhaallijn, gebaseerd op fictieve personen. Ik heb op mijn weekendreis de sympa-

thieke Elizabeth von Gershom leren kennen, die zo graag met Jonathan Reuchlin, een van Luthers studenten, wil trouwen. Je gunt het hun beiden van harte, al is het alleen maar vanwege de verschrikkelijke jeugd van Jonathan (waarschijnlijk niet irreëel in die tijd). De gelukkig ook fictieve Elias Sklaar, een oude joodse dokter, doet tot het eind toe zijn huwelijksrechten op Elizabeth gelden. Wie wil weten hoe dit afloopt, moet ook maar een weekend vrij houden.... Wat mij betreft: nu de echte reis nog eens!

N.a.v.: Reg Grant, *Opstand. Een monnik bindt de strijd aan met de machtige kerk van Rome*, uitg. Boekencentrum, Zoetermeer, 461 pag., ISBN 90-239-9067-6. Prijs € 20,90.

Geheimen

De vrouw die met schuldgevoelens aan haar eigen ongeboende keukenkastjes denkt als ze in Spreuken 31 'de lof der degelijke huisvrouw' leest, moet dit boek over de vrouw van Luther ook maar ongelezen laten. Het is ongelooflijk hoe Katharina von Bora haar huishouden bestuurt, grond aankoopt en verbouwt, studenten in huis neemt, zieken verzorgt, tussen de bedrijven door zes kinderen baart en Luthers geschriften leest. Niet voor niets noemt Luther haar 'Herr Käthe'. De titel van het boek is ontleend aan een droom die ze als jong meisje in het klooster krijgt: een zigeunerin voorzegt haar twaalf geheimen. Dit zijn twaalf periodes in haar leven.

Het boek begint in 1504, bij haar vrije leventje op de boerderij waar ze tot haar vijfde jaar geniet van de natuur (het eerste geheim). Dan sterft haar moeder en wordt ze naar het klooster gebracht. Daar leert ze lezen (het tweede geheim), en zieken genezen (het derde geheim). In 1521 komt ze in aanraking met een van de geschriften van Martinus Luther: *Over de vrijheid van een christen*. Zo gaan haar ogen open voor de bijbelse waarheid, die in tegenspraak is met het harde kloosterleven. Met enkele andere kloosterzusters vlucht ze naar Wittenberg (het vierde geheim: de vrijheid). Ze leert Hiëronymus Baumgärtner kennen, een goede vriend van Luther. Ze raken verliefd op elkaar en hij belooft haar, als zijn bruid te halen. Maar ze wacht tevergeefs... (het vijfde geheim: de liefde).

Dan verklaart Luther op een dag dat hij wel met haar wil trouwen. Niet uit liefde, maar omdat hij als getrouwd man wil sterven. En ook een beetje om te laten zien dat een geestelijke wel getrouwd kan zijn.... Käthe neemt haar intrek in het Zwarte Klooster, dat ze helemaal laat verbouwen en geschikt laat maken om studenten te huisvesten. Luther krijgt haar lief. Zij blijft hem ondanks de liefde met *u* aanspreken, en met 'mijn heer gemaal'... (het zesde geheim: het huwelijk). Ze krijgen samen zes kinderen, waarvan er twee jong sterven (het zevende geheim: kinderen). In de hoofdstukken over het achtste t/m het tiende geheim (resp. 'vrienden', 'macht' en 'de dood') leren we veel mensen kennen die een rol gespeeld hebben in het leven van Luther en Katharina. Ook krijgen we een goed beeld van deze onrustige tijd: de Wederdopers, de Boerenopstand, de pest. In de drie

laatste hoofdstukken: 'De dood', 'De eenzaamheid' en 'Het laatste geheim' sterft eerst Luther, later Katharina zelf, na een zwaar, maar gevuld leven.

Dit boek is een goede aanvulling op *Opstand*. In beide boeken wemelt het van namen en feiten die met de kerkgeschiedenis uit die tijd te maken hebben. Als lezer krijg je bewondering voor de mensen in die zware tijd, die in hun eigen moeilijke omstandigheden aan God bleven vasthouden, en deden wat ze moesten doen.

Een kroniek met jaartallen, een verklarende woordenlijst, een naamlijst van bijna honderd (!) historische personen, en een lijst met gebruikte literatuur maken duidelijk dat er veel werk zit in het schrijven van dit van oorsprong Duitstalige boek.

N.a.v.: Ursula Sachau, *Het laatste geheim. Roman over het leven van Katharina von Bora*, uitg. Den Hertog, Houten, 532 pag., ISBN 90-331-1451-8. Prijs € 18,50.

Wittenberg, Lutherhalle, voormalig klooster en Luthers woonhuis (foto M. Zwikstra)

Dôme: een koepel van zorg met uitzicht naar omhoog...

**Martine Kwey-
Haasdijk**

“Wilt u speculaas kopen voor Dôme?” De achtjarige jongen heeft zijn gevulde rugzak afgedaan, en duwt de bewoner van het huis een folder in de hand. “Als ze niet weten wat Dôme is, zeg ik gewoon dat het een sterfhuis is...”, heeft hij thuis gezegd. Maar zijn moeder vond die folder een beter idee. Meteen meer kans op donateurs.... En blijmoedig eet de hele buurt weer speculaas, tot ver na de feestdagen, voor het goede doel. Net zoals het jaar ervoor, en het jaar daarvoor....

Particulier initiatief

Er zijn mensen die al veel langer met Dôme bezig zijn. Margriet Euwema, verpleegkundig manager, is samen met Carolien van Dam al bijna zes jaar bezig, een hospice in Amersfoort van de grond te krijgen. Carolien is maatschappelijk werkster en coördinator vrijwilligerswerk. Beide dames zagen het voorbeeld van Engeland, waar de eerste hospices werden opgericht. Margriet en Carolien vroegen zich af of het niet wenselijk zou zijn, in Amersfoort een hospice te starten. Ze dachten daarbij aan al die mensen met een progressieve spierziekte, allerlei vormen van kanker en andere ziektes die mensen in de bloei van hun leven kunnen krijgen. Zes jaar geleden zijn ze gestart: Is er hier wel behoefte aan een christelijk hospice, een plaats waar mensen van alle leeftijden met een terminale ziekte onderdak en professionele zorg krijgen, in een omgeving die de thuissituatie zoveel mogelijk benadert? Die vraag werd door allerlei instanties met een volmondig ‘ja’ beantwoord. Want ook de ziekenhuizen, verpleeghuizen, huisartsen en de Thuiszorg liepen aan tegen de vraag waar de patiënten, die geen kans op genezing meer hadden, deze specifieke zorg konden krijgen in de eigen regio. Margriet en Carolien gingen informeren bij andere hospices: ‘Hoe start je een hospice, wat komt erbij kijken?’ Kuria in Amsterdam draaide toen al enige jaren. Maar ook dichterbij huis kon er wel zorg geboden worden: verzorgingshuis Arkenheim in Nijkerk was inmiddels met een hospice palliatieve unit gestart van drie bedden.

Inmiddels zijn er over het hele land zo’n twaalf zelfstandige hospices, tot stand gekomen door particuliere initiatieven.

Na het oprichten van een stichting, het formeren van een bestuur en een comité van aanbeveling, en het opstellen van statuten moest er nog een geschikt pand komen. Uiteindelijk kan dit gebouwd worden doordat men in contact kwam met stichting ‘De Open Ankh’, een stichting die onroerend goed in de gezondheidssector beheert, en kleine initiatieven ondersteunt. Dôme gaat het gebouw van deze stichting huren.

Vertraging

Zodra er een bouwvergunning werd aangevraagd, kwamen ook de bezwaren. Niet iedereen in de buurt was blij met bouwplannen op die plek, ook al hadden Margriet en Carolien inmiddels een voorlichtingsavond voor de buurt gegeven. De rechter moest zich uiteindelijk over de bezwaren uitspreken, en verklaarde ze ongegrond. De bouw had inmiddels wel anderhalf jaar vertraging opgelopen. Maar zoals het er nu naar uitziet, zal Dôme begin 2004 kunnen openen. En met de buurt hoopt men als goede burens te kunnen omgaan. Een tweede informatieavond zal gehouden worden rond de oplevering van het pand, met daaraan gekoppeld het houden van open huis.

Christelijk

Dôme zal openstaan voor iedereen, ongeacht geloofsovertuiging of achtergrond. Van de werkers zal gevraagd worden, een binding te hebben met het christelijk geloof, en hun inspiratie voor het werk daaruit te putten. De houding van de werkers is heel belangrijk: men moet respectvol kunnen omgaan met ieders achtergrond. Personeel zal voortdurend voor ogen moeten hebben dat ieder mens uniek is, een schepsel van God. Een zekere antenne hebben voor vragen die er onder de bewoners leven, is ook nodig. Degenen die de laatste periode van hun leven in Dôme doorbrengen, maken een heftige periode mee. Mensen kijken terug op hun leven en ze kijken vooruit. Dit kan angst en twijfel geven. Dat moet opgevangen worden, zonder het geloof te willen opdringen. Als mensen geen eigen predikant

Carolien van Dam (links) en Margriet Euwema (foto Dôme)

hebben, zullen een rooms-katholieke pastor en een protestantse dominee op afroep beschikbaar zijn. Het mooiste is, als de pastorale zorg gewoon door de eigen predikant of pastor gegeven wordt.

Ook aan de christelijke feestdagen wil men vorm gaan geven. En net als in veel andere hospices zal er eens per kwartaal een herdenkingsdienst gehouden worden, waarbij bewoners die de voorafgaande periode overleden zijn, herdacht worden.

Kerkdiensten op zondag organiseren zit er niet in. Wel denken Margriet en Carolien na over een zang-uurtje, koor, overdenking of iets dergelijks. Erg blij zijn ze dat er in het gebouw ook een stiltecentrum komt: een ruimte om je even terug te trekken, te mediteren, te bidden, te lezen, rustig te zitten. Een extra mogelijkheid om je tot God te richten met je vragen en gevoelens.

Overigens heeft juist het geloof in de trouw van God de initiatiefneemsters door de jaren heen op de been gehouden en moed gegeven om door te gaan, ook op momenten dat het tegen zat en de bouw maar niet van start kon gaan....

Naam

Het woord *dôme* betekent 'koepel'. Die koepel komt heel duidelijk uit in het logo. Het geeft geborgenheid en veiligheid weer. Wie goed kijkt, ziet twee mensfiguren. De één houdt de arm om de schouder van de ander geslagen. Dit symboliseert de zorg voor elkaar. De koepel nodigt ook uit om omhoog te kijken: het transparante geeft aan dat er een hiernamaals is - een leven na de dood. Het logo begint donker en wordt dan steeds lichter. Dit symboliseert het licht van het hiernamaals. Het 'dakje' op de o geeft iets huiselijks. Zo wil men ook graag de huiselijke sfeer zoveel mogelijk waar maken. Overigens is het de bedoeling dat werkers en bewoners in een sfeer van wederkerigheid met elkaar omgaan. Als tegen de zomer de inmiddels aangemelde vrijwilligers (zo'n 80!) en de vaste krachten aangeschreven worden, wordt met elk van hen een sollicitatieprocedure doorlopen. Centraal staat daarbij:

'Heb je een houding om te willen leren?' De patiënt is je leermeester, wat wil deze zieke? De vraag die centraal staat, is niet: wat heb ik de ander te bieden?, maar de bereidwilligheid om iets voor elkaar te betekenen. Dit betekent ook dat bedilzucht: 'Ik kom u nu wassen hoor!' uit den boze is. Bij ontmoeting valt het moeten weg.... Een respectvolle leerhouding: wat kan ik voor u doen?

Margriet vertelt van een kleuterleidster, die zo moe was van al het bezoek dat ze sinds haar ziekbed had ontvangen. Ze wilde de laatste periode op aarde gebruiken om zelf afscheid te nemen van het leven. Het personeel van de instelling kreeg een lijstje met namen van mensen met wie ze een band had. Slechts deze mensen werden toegelaten tot haar kamer.

Carolien vult dit verhaal aan: "En dan die Italiaan...." Zij had het meegemaakt, als vrijwilligster in een hospice. Een man werd opgenomen met ernstige darmklachten. Zijn favoriete eten: pasta met salade, bezorgde hem en het verzorgend personeel veel overlast. "Eigenlijk moet hij dat niet meer eten," werd er opgemerkt. Men besloot, aan hem te vragen hoe hij dat zelf zag. "Ik heb het ervoor over", was het antwoord. Zijn laatste levensfase wilde deze man nog graag eten wat hij lekker vond. Wie zou dat niet respecteren?

Overigens zal Dôme ook verder kwalitatief goede zorg moeten leveren. Het zal een zgn. 'High care' hospice worden, waar 24 uur per dag een verpleegkundige aanwezig is. Er hoeven geen mensen geweigerd te worden omdat de zorg te ingewikkeld zou zijn. En dat de zeven bedden bezet zullen raken, daar is geen twijfel aan. Veel mensen die graag in Dôme hun laatste thuis wilden hebben, zijn inmiddels elders overleden....

Acties

Ook al zijn de zorgen om het grootste deel van de bouwkosten van de baan, er blijft nog genoeg over dat betaald moet worden. De opnamekosten worden slechts voor een deel vergoed door de verzekering en het huis moet ingericht worden, om maar iets te noemen. Nou, het servies is er, compleet bij elkaar gespaard van Douwe-Egbertspunten. Ongevoelbaar, wat er uit laden en kasten tevoorschijn kwam. Zelfs zegeltjes uit de jaren vijftig werden nu eindelijk ingewisseld. Het totaal kwam op 800.000 punten, goed voor € 4000,-. Margriet laat de vrolijk gekleurde gele kopjes zien. "Heel wat huiselijker dan goedkope, witte ziekenhuiskopjes, die we anders noodgedwongen hadden aangeschaft...."

De al eerder genoemde speculaasactie bracht vorig najaar een winst op van € 2800,-. De opbrengst van een kledingbeurs ging tot twee keer toe naar Dôme. De directeur van Nettenbouw ging met pensioen, en het bedrag dat hij op zijn afscheidsfeest voor Dôme bestemde, werd verdubbeld door het bedrijf. Een anonieme organisatie schonk € 10.000,-. Een golftoernooi, speciaal georganiseerd voor Dôme, bracht ook heel wat geld in het laatje.

Sommige kerken bestemden de dankdagcollecte voor het te starten hospice. Andere beloofden t.z.t. de eigen bijdrage te betalen van mensen die dat zelf

niet kunnen. Als bijdrage aan het exploitatietekort werd door een kerk een garantie voor vijf jaar beloofd.

Ontroerend is het verhaal van een mevrouw die in een hospice in Apeldoorn stierf. Ze had graag de laatste periode van haar leven dicht bij huis doorgebracht, maar helaas was Dôme nog niet gestart. Voor haar overlijden had ze geregeld, dat bij haar rouwkaart een briefje gedaan werd met het verzoek om geld voor Dôme in plaats van bloemen.

Om al die mensen warm te krijgen, zijn er heel wat presentaties gegeven. Artikelen in kerkbladen, folders in de kerk - alle kerken in Amersfoort en omgeving zijn aangeschreven. Zonder de stichting 'Vrienden van Dôme' zouden al deze acties niet gehouden zijn. Dôme telt inmiddels zo'n 600 donateurs. Voor € 11,50 per jaar ontvangen ze twee keer

per jaar een nieuwsbrief. Inkomsten zijn natuurlijk van levensbelang om het hospice van de grond te krijgen en in de toekomst draaiende te houden, zeggen Margriet en Carolien. Maar het feit dat er zoveel betrokkenheid getoond wordt, is in de eerste plaats bijzonder hartverwarmend en inspirerend. Het maakt dat de beide dames en het hele bestuur zich gesteund voelen, en gestimuleerd om door te gaan. Christelijke zorg is er voor elkaar!

Voor wie meer informatie wil of zich als donateur wil aanmelden:

Stichting Dôme,
Linnaeuserre 14,
3823 DL Amersfoort,
tel.: 033-4558690,
e-mail: stichting.dome@worldonline.nl.

KOPPELING

Kinderen bladeren: kinderbladen

**Geranda
de Haan**

Zaterdagmorgen. Grianne (9) en Klarieke (8) zitten op de grond. Om zich heen stapels tijdschriften. Ze zijn er helemaal klaar voor. Jury, bladeren maar!

"Leuk een puzzel! Moet je deze mop eens horen! Hier een strip!"

De enthousiaste kreten zijn niet van de lucht.

Waar zullen zij voor kiezen?

In dit artikel zal het gaan over christelijke kindertijdschriften. Via internet en de christelijke boekhandel heb ik vijf uitgaven gevonden: *ZieZoa*, *Terdege junior*, *Kind en Evangelie*, *Bim Bam* en *Zeggus*.

De vijf bladen op een rijtje

ZieZoa is een kinderkrant van ZOA-vluchtelingen-zorg en is erop gericht kinderen te informeren over het leven in noodlijdende landen en de hulp die de ZOA daar geeft.

Het blad is uitgevoerd op mooi, stevig, gekleurd papier. Op de eerste pagina wordt met een verhaaltje in dichtvorm het thema ingeleid. Wanneer je dan het blad openvouwt, krijg je een grote poster met

daarin puzzels, knutseltips en foto's van kinderen uit het besproken land. Het onderwerp wordt vanuit vragen van de kinderen belicht. De strip 'Jopie en Jouke' van Michiel de Boer (bekend van de *Opa Knoest*-serie) is grappig en sluit aan bij het thema.

Qua verschijningsfrequentie hoort *ZieZoa* niet echt in het rijtje thuis, maar qua inhoud kan het zeker concurreren met de andere bladen. Wie weet, zien we in de toekomst nog meer nummers per jaar verschijnen.

Terdege junior, behorend bij familieblad *Terdege*, verschijnt eens in de twee weken en wil verantwoord leesvoer bieden aan kinderen vanaf 3 jaar. Hoewel de meeste rubrieken geschikt zijn voor kinderen vanaf 7 jaar, zijn de makers van dit blad de jongere kinderen niet vergeten. Met een kleurplaat, soms een makkelijke puzzel en vervolgverhalen over Tijs en Tineke en de familie Kwekkeboom is dat aardig gelukt. De oudere kinderen kunnen iedere keer iets lezen over de natuur, een project op school, verhalen, strips en iets 'Uit de Bijbel'.

De rubriek 'Uit de Bijbel' is sterk gericht op kennisoverdracht. Door het gebruik van invullesjes wordt het geheel enigszins saai. De stijl van het blad is gelijk en niet echt verrassend.

Wat betreft stijl, inhoud en doelgroep lijkt het tijdschrift *Kind en Evangelie* sterk op *Terdege junior*. De HGJB geeft dit blad al jaren maandelijks uit. Hier is ook een rubriek getiteld 'Uit de Bijbel'. Daarin wordt een verhaal uit de Bijbel naverteld en verwerkt in een puzzel. Verder zijn er knutseltips, kleurplaten en een pagina met brieven voor kinderen. Elke maand is er een prijspuzzel voor kinderen tot 9 jaar en vanaf 9 jaar. 'Even kijken' en 'Een verhaal voor jou' bespreken iets uit het leven van de kinderen, zoals de dierentuin, de post of het museum. De verhalen roepen de sfeer op van koude winteravonden en knappend houtvuur; ze zijn mooi en soms een tikje moralistisch.

Het vierde tijdschrift dat we bespreken, is *Bim Bam*. Ook dit blad richt zich op een grote lezersgroep, namelijk alle kinderen van de basisschool. Het ziet er aantrekkelijk uit met veel grappige tekeningen, mooie kleuren en duidelijk lettertype. Bengel is het gezicht van het blad. In 'Bim Bam Babbels' richten de kinderen hun vragen ook aan deze vrolijke aap. De meeste rubrieken sluiten aan bij het thema. Zo wordt er bijvoorbeeld in het nummer over het heelal naast een informatief verhaal ook een recept gegeven voor het maken van schuimsterretjes en gaan Bimbo en Bambo in de gelijknamige strip met een raket naar de maan. Ook hier geldt weer dat er voor kinderen vanaf 7 jaar, die goed kunnen lezen, voldoende te lezen en te puzzelen is. Maar er is gedacht aan de jongere kinderen. Voor hen zijn er Bimbo en Bambo, een kleurplaat, een puzzel en de hutselknutselpagina. Deze knutsels kunnen met hulp van ouders of broertjes en zusjes prima gemaakt worden. Goed bedacht vind ik de rubriek 'Jij en de Bijbel', die afwisselend wordt geschreven voor de leeftijd 8- en 8+.

Zeggus ronduit, zoals het blad officieel heet, is een uitgave van de EO en richt zich op de bovenbouw van de basisschool. Het tijdschrift wil onderwerpen die bij kinderen leven, bespreekbaar maken en dat

doen ze met behulp van themanummers. De onlangs verschenen nummers gingen over: populair zijn, hackers en crackers, uitvinders en hoogbejaafdheid. De meeste vaste rubrieken sluiten hierbij aan.

Dat de makers van dit blad echt gericht zijn op de kinderen, blijkt ook uit de rubrieken 'Eye-opener' en 'Chris kindertelefoon'. Hier worden vragen van kinderen serieus genomen en beantwoord.

Zeggus ziet er flitsend en eigentijds uit en gaat in 'Hips&tips' in op nieuwe boeken, films en activiteiten. Erg mooi vind ik ook de pagina's met een soort van bijbelstudie, waarin met dagelijkse voorbeelden en bijbelse verwijzingen het leven met God wordt belicht. De grappige strip raakt de kern van de boodschap en nodigt uit om deze pagina's met plezier te lezen.

Ergens wordt de stelling gelanceerd: 'Mijn ouders hebben geen idee waar ik me druk over maak!' Met *Zeggus* heb je als opvoeder mooi materiaal in handen om daarachter te komen.

Is er wat voor je bij?

Laten we nog eens gaan kijken wat Gianne en Klarieke ervan vinden. Zij zijn vooral op zoek gegaan naar strips, humor en puzzels in de bladen. Klarieke heeft in *Terdege junior* een paar leuke grapjes gelezen. Bovendien vindt Gianne dat je in dat blad het meeste over de Here kunt leren. Gianne krijgt thuis de *Zeggus* en daaruit leest ze sommige stukjes, maar niet alles.

Het blijkt voor hen moeilijk om te kiezen; er zit overal wel iets leuks bij (Klarieke) en Gianne geeft aan dat er wel meer mopjes in mogen. De uitspraken van Gianne en Klarieke zijn natuurlijk niet representatief voor alle jeugdige christelijke lezers, maar geven misschien wel aan waarom kinderen tijdschriften lezen. Het lijkt mij belangrijk dat er een goede mix is van humor, informatie, ontspanning, herkenning. Deze elementen komen in alle besproken tijdschriften wel voor, maar niet altijd in een goede verhouding.

De meeste kinderen van 10 jaar en ouder zullen zich het beste thuis voelen bij *Zeggus*. *Terdege junior*, *Kind en Evangelie*, *Bim Bam* en *ZieZoa* zijn het meest geschikt voor de middenbouwgroepen van de basisschool. Daarvan ziet *Bim Bam* er het vrolijkst uit, *ZieZoa* levensecht en zijn *Terdege Junior* en *Kind en Evangelie* serieus te noemen. In alle bladen is voldoende ruimte voor strips en puzzels, maar een gezellige moppentrommel zou best toegevoegd kunnen worden.

De thema's van *Bim Bam* en *Zeggus* zijn eigentijds en zullen meer beelden van herkenning oproepen dan die van *Terdege junior* en *Kind en Evangelie*. De onderwerpen van deze laatste twee zijn iets algemener.

Met uitzondering van *Zeggus*, dat een andere doelgroep heeft, hebben de makers van de tijdschriften aandacht voor de jonge kinderen, maar het blijkt moeilijk om iets aansprekends voor hen te maken. Een apart kleuterblad zou natuurlijk prachtig zijn, maar of dat realistisch is?

Persoonlijk spreekt *Zeggus* mij het meeste aan. Er wordt op een evenwichtige manier een bepaald thema belicht, waarbij als uitgangspunt een ervaring of een probleem van een kind wordt genomen. Daarbij wordt de Bijbel op een natuurlijke manier ter sprake gebracht. Het blad geeft denk ik veel aanknopingspunten voor een goed gesprek tussen ouders en tieners.

Al is de keus beperkt, toch hebben we een gevarieerd aanbod in handen met deze christelijke kinderbladen.

Vakantiekoffer

Met de zomervakantie voor de deur is het misschien leuk om eens een aantal proefnummers op te vragen van een van de besproken tijdschriften. De kinderen zullen daar vast en zeker een paar uurtjes leesplezier aan beleven.

Tot slot wil ik nog noemen *Vast en Zeker Zomer- en Winterboeken*. Deze verschijnen twee keer per jaar en staan vol met verhalen en puzzels.

Veel christelijke boekhandels verkopen deze voor € 2,- per stuk, maar ze zijn ook te bestellen.

ZieZoo, € 3,- voor vier nummers per jaar (055-3663339).

Terdege junior hoort bij familieblad *Terdege*. Dit blad verschijnt om de veertien dagen en kost € 68,12 (postbus 75, 7300 AB Apeldoorn).

Kind en Evangelie komt maandelijks voor een bedrag van € 9,- (033-2456699).

Een abonnement op *Bim Bam* kost € 45,80 per jaar (030-2313377).

Zeggus verschijnt twee keer in de maand voor € 37,50 (035-6474645).

Vast en Zeker Zomer- en Winterboeken worden geleverd door Stichting Evangelie Lektuur (078-6912540).

Mevr. G. de Haan te Roden is getrouwd en moeder van vier kinderen, van wie drie in de basisschoolleeftijd, en ze is groepsleerkracht.

LEESWIJZER

Boekaankondigingen

Anne Pals

Gemeentebouw groepsgewijs

Uitg. Boekencentrum, Zoetermeer

ISBN 90-239-0685-3

118 pag. Prijs € 10,30

De schrijver werkt als docent Sociaal-agogische vaardigheden aan de opleiding Godsdienst Pastoraal Werk aan de Christelijke Hogeschool te Ede.

In het welzijnswerk worden vaak groepsprocessen geanalyseerd. Het gaat dan over groepen mensen die een gezamenlijk doel hebben. Het bijzondere van dit boek is, dat de vertaalslag is gemaakt naar het werken met groepen in de kerk. In de kerk wordt veel met groepen gewerkt, zoals catechesegroepen, bijbelkringen, allerlei commissies, kerkenraden enz. In dat groepsgebeuren zijn allerlei processen gaande. Die worden in dit boek beschreven en van aantekeningen

voorzien: wat zijn de sterke en zwakke kanten van zulke processen?; wat kan er allemaal misgaan in een vergadering?; hoe moet je daar als leidinggevende op inspelen?; hoe geef je iedereen zoveel mogelijk de ruimte, maar ook: hoe perk je de ruimte in van dominante figuren? Hij beschrijft hoe communicatieprocessen verlopen, waarom een boodschap de ene keer wel overkomt en een andere keer niet. Hoe kan het, dat een voorstel dat door br. A wordt ingediend, het niet haalt, terwijl hetzelfde voorstel door br. B gedaan, wel wordt aangenomen? Pals beschrijft de structuur van op een goede manier vergaderen, welke fases je dan allemaal doorloopt. Hij geeft zicht op de verschillende rollen die een leidinggevende kan hebben in een vergadering (leidende rol, helpende rol, begrijpende rol, ruimtegevende rol). Hij beschrijft de positieve en de negatieve effecten van de verschillende leidersrollen. Ook geeft hij aan hoe de verschil-

lende groepsleden een rol spelen, wat voor effecten dat kan oproepen in vergaderingen, en hoe je als leider daarin moet handelen. Verder schetst hij de leerprocessen die zich kunnen voordoen in bijvoorbeeld catechesegroepen.

Kortom, een heel praktisch boekje, waarin je veel dingen zomaar herkent, als je tenminste regelmatig bezig bent in groepswork. Nuttig en leerzaam voor ieder die geroepen is om leiding te geven in vergaderingen, maar ook voor wie gewoon in een vergadering meedoet.

Als het eens wat minder lekker loopt op een vereniging, dan kun je je winst doen met dit boekje. Elk hoofdstuk sluit af met vragen, die bedoeld zijn om je op te scherpen in het groepswork en de gang van zaken in de eigen groep te analyseren en problemen aan te pakken.

Een kostelijk boekje, dat zich gemakkelijk laat lezen. Van harte aanbevolen.

H. van den Berg

H. Room en W. Rose (red.)

Naar een nieuwe kerkbijbel

Uitg. De Vuurbaak, Barneveld

ISBN 90 5560 224 8

109 pag. Prijs € 12,75

Als alles volgens het plan blijft gaan, verschijnt volgend jaar de Nieuwe Bijbel Vertaling (NBV). Bedoeld als vervanger van de Nieuwe Vertaling van 1951 (NV51) voor het gebruik in kerk en gezin. Het is goed ons daarop nu al voor te bereiden. In dit tweede deel van de TU-bezinningsreeks geven acht theologen en taalkundigen ons daarvoor een uitstekende handreiking. En zo'n handreiking kunnen we heel goed gebruiken. Allereerst omdat de vertaling van de Bijbel nauw luistert. De Bijbel is immers het boek voor het volk van God (p. 26) en niets minder dan middel van de Heilige Geest om geloof te werken (p. 8). Bovendien kan de handreiking ons, in ons verlangen naar een eigentijdse vertaling van de Bijbel, ervan weerhouden minder kritisch te zijn (p. 8) of gevoelsargumenten die voortkomen uit traditie, te laten domineren (p. 101).

Dit laatste klemmt des te meer omdat de NBV door de gevolgde vertaalmethode heel anders is dan de Statenvertaling (SV) en NV51 (p. 33). De NBV is namelijk brontekstgetrouw en doeltaalgericht (p. 61). Dat wil zeggen dat de vertaling recht doet aan de betekenis, bedoeling en zeggingskracht van de brontekst en goed Nederlands oplevert (p. 10). In de NBV zullen daardoor heel alledaagse woorden te vinden zijn (p. 88), maar niet het soms onnatuurlijke Nederlands dat ontstaat bij letterlijk vertalen. Mensen die het onnatuurlijke Nederlands van de NV51 of SV als gewijd ervaren, zullen wel even aan de NBV moeten wennen (p. 87).

Doordat in de NBV aandacht gegeven wordt aan de structuurkenmerken van de hele tekst of zelfs heel boek (p. 35), zal een deftig boek als Ester (meer dan

in de NV51 of SV) een deftig boek blijven (p. 33) met behoud van de 'couleur locale' (p. 14). Voor de hele NBV betekent dit dat het aantal perikopen beduidend minder is dan in de NV51 (p. 35).

Heel interessant is de informatie die het boekje geeft over de overwegingen die ertoe hebben geleid de naam van God als HEER (kleine hoofdletters) te schrijven (p. 55v). Heel verhelderend is ook de uitleg wat concordant in een tekst en in de hele Bijbel betekent (p. 47v) en welke regels gelden voor het gebruik van 'jij' in plaats van 'u' (p. 98).

Werkelijk een uitstekende handreiking!

Henk Bouwmeester

A.A. van der Schans (red)

Beeld en werkelijkheid. Jongeren en geloof in de 21^e eeuw

Uitg. Groen, Heerenveen

ISBN 90 5829 229 1

190 pag. Prijs € 14,50

Een boek over jongeren en geloof waarin acht jongeren (allen student aan de christelijke hogeschool *De Driestar* in Gouda) aan het woord komen. Heel even maar. En wat zij zeggen, lijken eerder kopieën van veel gehoorde en aangeleerde woorden te zijn dan vertolkingen van eigen mening, gevoel en geloof. Het kan ook zijn dat de weergave van wat de jongeren zeggen, het beeld is van wat de jongeren werkelijk zeiden of bedoelden (hfdst. 1). Mensen zijn er namelijk goed in om van alles wat zij zien en ervaren, een beeld te vormen. Zelfs van God. Niet zelden lijken die godsbeelden te veel op mensen of zijn ze projecties van wensdromen. En haast nog moeilijker kapot te krijgen dan het gouden kalf (hfdst. 3).

Zonder andere hoofdstukken tekort te willen doen, moet ik bekennen dat het tweede hoofdstuk heel diepe indruk op mij heeft gemaakt en nagelaten. Misschien wel omdat ik me al lezend steeds sterker afvroeg welk godsbeeld ik aan mijn kinderen heb doorgegeven en nu nog doorgeef aan mijn kleinkinderen. Want het tweede gebod, geen beeld van God te maken en te aanbidden, reikt zoals het gebod zelf aangeeft, generaties ver (p. 55). Trouwens alles wat ouderen uitstralen, heeft effect op wat jongeren zijn, doen en zeggen. Ook de jeugdcultuur van onze tijd (p. 127) die zich laat karakteriseren als materialistisch, egocentrisch, individualistisch, postmodern, gefragmentariseerd (p. 134). Effecten daarvan gaan de kerk niet voorbij, zoals een afnemende belangstelling voor de kerkdiensten, de catechese, het verenigingsleven, en een toenemende kerkverlating (p. 152). In het boek wordt dit weliswaar vanuit de Gereformeerde Gemeenten belicht, maar het kon net zo goed een schets zijn vanuit de GKV. Dat geldt ook voor de constatering dat er wel degelijk een heleboel jongeren zijn die actief bij de gemeente betrokken zijn (p. 154). En dat het belangrijk is dat de boodschap van het Woord van God landt bij de jongeren. Omdat de boodschap dat waard is en jongeren vra-

gen om een verstaanbare overdracht (p. 157). Ook via de catechese. En dat brengt mij bij een eye-opener die ik in het derde hoofdstuk las. Als de Heilige Geest als leermeester wordt gezien, is kennis zowel een verstandelijke als hartelijke kennis (p. 74). Overigens bleef het niet bij die ene eye-opener. Ik vond er heel wat meer in het vlot leesbare boek. Dat heb je zo, wanneer de bekende dingen uit de leer en geschiedenis van de kerk vanuit een iets ander perspectief belicht worden dan we gewend zijn.

Henk Bouwmeester

M. Hamelink (eindred.)

Hart en handen. Bijbelstudies rond politiek en samenleving

Uitg. Boekencentrum, Zoetermeer

ISBN 90 239 0727 2

118 pag. Prijs € 11,50

In *Hart en handen* geven 26 predikanten en docenten uit de achterban van de ChristenUnie een schriftoverdenking over een bepaald tekstgedeelte (verWOORDing) en verbinden daaraan vervolgens een toegepaste dimensie voor politiek en samenleving (verWERKingen). Voor de lezers van WEGWIJS geen onbekende manier van uitdiepen van thema's. Ook de gespreksvragen als stimulans tot verder nadenken of studeren zullen de lezers van WEGWIJS vertrouwd voorkomen. Nieuw zijn misschien de liedsuggesties voor toepasselijke psalmen, gezangen of liederen. En daarmee zijn de bijbelstudies, stuk voor stuk of als cluster gegroepeerd rondom de negen thema's, uitermate geschikt om in verenigingsverband gebruikt te worden. Een goed voorbeeld is bijvoorbeeld de cluster *Integriteit en waarheid*, gevormd door de bijbelstudies *Onaan-tastbaar door gebed* (Dan. 6), *Het keizerlijke en het goddelijke* (Luc. 20:20-26) en *Strijd tussen macht en waarheid* (Hand. 5:26-29).

Uit de titels van dit voorbeeld wordt overigens al een beetje zichtbaar wat in het lezen van de bijbelstudies zelf duidelijk wordt. Namelijk dat de toepassingen voor politiek en maatschappij geen recepten zijn voor het oplossen van maatschappelijke en politieke problemen van onze tijd. Daarvoor zijn zij ook niet bedoeld. Wel om duidelijk te maken hoe je je als christen in politiek en maatschappij hebt op te stellen. En hoe je, als je echt als christen wilt leven, ruimte zoeken moet en kunt in je omgeving om dat tot uitdrukking te brengen (p. 102).

Dat de 26 scribenten niet altijd hetzelfde lijken te zeggen, is haast een uitnodiging om een paar bijbelstudies gezamenlijk na te gaan of de tegenspraak die bij eerste lezing lijkt te bestaan, bij tweede lezing inderdaad een verschil van inzicht of taxatie blijkt te zijn. Hoe bijvoorbeeld de opmerking van de ene schrijver, dat een overheid nooit neutraal kan zijn omdat in de regering van mensen de regering van God zichtbaar wordt (p. 94), spoort met die van een ander dat een overheid die echt neutraal is, rekening

moet houden met de mogelijkheid dat God aanwezig is (p. 82). Of hoe de gespreksvraag of in het werk van de overheid soms iets van God en soms iets van de satan zichtbaar wordt (p. 75), gezien moet worden in het licht van de opmerking dat het kwade (satan) in de buurt van het goede, het heilige (God) te vinden is (p. 111).

Henk Bouwmeester

Online Bijbel De Luxe Gezinseditie

Uitg. Importantia Publishing, Dordrecht

Ontv. van Jongbloed, Heerenveen

Cd-rom. Prijs € 67,50

Wie voor zijn of haar hele gezin goede en veel informatie biedende bijbelse software op de pc wil installeren, moet toch eens overwegen de *Gezinseditie* van de *Online Bijbel* met elkaar en voor elkaar aan te schaffen. Naast de vijf meest bekende bijbelvertalingen in het Nederlands (SV, NBG, GNB, Het Boek en de Petrus Canisius-vertaling) bevat de cd-rom een keur aan Concordanties, (geïllustreerde) naslagwerken, schriftstudies voor jong en oud, kleurplaten (45) en kinderbijbelverhalen voor kinderen en kleuters. Er zijn zelfs 20 'bijbelse' recepten opgenomen (bijv. lamsfilet volgens David). Goed gedoseerd in vergelijking met het overzicht van de 200 Nederlandse spreekwoorden die uit bijbelse begrippen zijn afgeleid of daarmee samenhangen, of van de beschrijving van meer dan 2000 personen uit de Bijbel. Hoewel in de berijming, taal en stijl van wel- eer, ontbreekt ook een Kerkboek niet.

Volgens de informatie die erbij gegeven wordt, biedt de cd-rom nog veel meer. Duizenden bijbelstudies en meer dan 500.000 tekstverwijzingen. Te veel om in korte tijd te lezen, laat staan te toetsen en te beoordelen. Dat laatste zou best de moeite waard zijn. Als test zocht ik namelijk op wat in de 'Thematische artikelen' geschreven wordt over de schrijfwijze van de naam van God. Helder wordt duidelijk gemaakt hoe en waarom daarover verschillend gedacht wordt. Maar te besluiten met 'al met al gebakkelei waar je niet veel wijzer van wordt' gaat me net iets te ver. En hoewel heel erg veel tekstverwijzingen zijn opgenomen, kom je altijd net eentje tekort. In de schriftstudie over bijgeloof en occultisme wordt bijvoorbeeld wel gezegd dat God verboden heeft de geest van doden te raadplegen, maar ontbreekt de verwijzing naar Deuteronomium 18:11. Ondanks deze lichte kritiek overheerst toch de uiterst positieve indruk die de cd-rom geeft. Vooral wanneer je wat langer ermee werkt en hoe langer hoe meer ontdekt. Bijvoorbeeld de mogelijkheid om van eigen notities of overdenkingen bij bijbelteksten een eigen naslagwerk te maken, *Notes* geheten. Heel nuttig is ook de codering volgens Strong, waardoor iets zichtbaar wordt van de grondtekst en hoe bepaalde woorden vertaald worden. En dat alles is bereikbaar via de uitstekende zoekfunctie, m.i. het hart van het pakket. Niet alleen kan

daarmee een bepaald woord in een bepaalde bijbelvertaling opgezocht worden, ook de naslagwerken kunnen daarmee worden bereikt. Naar keuze of alle gelijktijdig.

Naslagwerken kunnen overigens ook via een index bereikt worden. Gewoon het onderwerp opzoeken in de index. En lukt het niet, dan biedt de handleiding of de helpfunctie vast en zeker uitkomst. In het begin moet je overigens wel even wennen aan de systematiek van het systeem en de afkortingen van de bijbelboeken.

Henk Bouwmeester

Henk Koesveld en Jaap Kramer

Bren en de Romeinen

Uitg. Groen, Heerenveen

ISBN 90-5829-355-6

127 pag. Prijs € 19,50

'Ik krijg hem haast niet meer aan het lezen. Hij zit hooguit nog met z'n neus in een stripboek.' Als u zich in deze verzuchting herkent, is het hieronder genoemde boek misschien iets voor uw kind. Een 8-jarige jongen, die nogal in geschiedenis geïnteresseerd is, schreef er het volgende over: *'Bren is een cool en interessant boek. Het verhaal was vet spannend, en ik heb er ook nog eens een heleboel van geleerd. Bijvoorbeeld: Trajectum ad Mosam is Maastricht, dat wist ik nog niet. Het is een spannend verhaal, en je hebt meteen twee delen in één boek.'*

Die twee delen zijn: *Bren en de verdwenen stam* en *Bren op zoek naar Thorax*. Het verhaal op zich wordt spannend verteld, dat is Henk Koesveld wel toevertrouwd. Bren, een Germaanse jongen, leeft in de Romeinse tijd. Zijn stam wordt overvallen door een vijandelijke stam, en het hele volk wordt verwoest. Alleen Bren ontkomt. Hij wordt knecht bij een koopman en vaart naar allerlei steden die wij in onze tijd nog kennen, maar die toen in handen van de Romeinen waren. In Maastricht leert hij een aardig meisje kennen, dat christen is. Hij komt ook in Rome, op zoek naar zijn verdwenen stamgenoot Thorax. In het Colosseum vindt hij hem eindelijk terug. Maar Thorax dreigt als gladiator gedood te worden....

Opzij van de vele plaatjes staat regelmatig een kaartje waarin bijzonderheden over die tijd verteld worden: over de opbouw van het Romeinse leger, wat een amfitheater is, waar de uitdrukking 'geld stinkt niet' vandaan komt. Niet alleen aardig voor de wat oudere kinderen van de basisschool, al die wetenswaardigheden! De tekeningen van Jaap Kramer geven een goed beeld van die tijd. Een mooi boek, zowel qua inhoud als qua uitvoering. Over het algemeen geschikt voor kinderen vanaf een jaar of tien.

Martine Kwey-Haasdijk

Bert Wiersema

Ilse en Martijn. De gestolen uitvinding

Ilse en Martijn. De bankroof

Uitg. Rainbowrom, Drachten

Prijs € 8,95, verkrijgbaar in de boekhandel

Licenties voor scholen te koop bij Rainbowrom, gebouwllicentie € 35,-

Minimale systeemeisen Windows 9x cd-romspeler 24x scherm 800x600

Een andere optie voor kinderen die niet gauw uit zichzelf naar een boek grijpen, is een digi-boek. Een spannend verhaal lezen vanaf je computerscherm, regelmatig op een woord of een zin klikken en dan even wegdromen bij een geluidsfragment of videofilmje - misschien is het iets voor uw kind in ons digitale tijdperk. Aan het eind van het boek kunnen de kinderen terugklikken naar bepaalde bladzijden, om nog een aantal opdrachten uit te voeren. Persoonlijk vond ik dat heen en weer klikken knap vermoeiend - ik blader liever in een gewoon boek, maar ik ben dan ook geboren voordat de computer de markt veroverde....

De schrijver zelf speelt in de filmpjes mee, evenals twee van zijn kinderen. Dus wie Bert Wiersema nog nooit in levende lijve gezien heeft, moet de onderstaande digi-boeken zeker aanschaffen.... Geschikt voor de leeftijd van 10-14 jaar.

Martine Kwey-Haasdijk

Bert Wiersema

Ontvoering op Urk

Uitg. De Vuurbaak, Barneveld

ISBN 9055602523

123 pag. Prijs € 8,25

Het 25e boek van Bert Wiersema werd in november uitgegeven. Een felicitatie waard! Hoofdpersonen zijn voor de veertiende keer Chris en Jorieke. Zoals in de voorafgaande delen maken ze weer een spannend avontuur mee, en worden zelfs ontvoerd. Dit is weer zo'n boek dat je in één adem uitleest. Dat het een christelijk boek is, komt o.a. tot uiting in gesprekken die de ouders van Chris en Jorieke hebben met de ouders van Ferdinand, die eveneens ontvoerd is. Dit kan ook niet-christelijke lezers aan het denken zetten.

De plaatjes op p. 41 en 91 kloppen niet helemaal bij de tekst. Leuk voor speurneuzen onder de lezers om uit te kienen waarom niet....

Van dezelfde schrijver ontvingen we:

De verborgen Mayatempel

Serie Logboek Lammers

ISBN 9055602442

149 pag. Prijs € 10, 90

Martine Kwey-Haasdijk

BONDIG

Overzicht Bijbelstudieuitgaven

Bijbel

Hij begon (enkele momenten uit Genesis)	E.C. Luth	€ 6,90
Israëls twaalftal (<i>Bijbelstudie compact</i>)	<i>nieuw</i> H. Drost	€ 4,90
Schaduw van het Licht (Leviticus)	Joh. de Wolf	€ 6,90
Jozua en Richteren	Joh. de Wolf	€ 7,50
Ruth (<i>Bijbelstudie compact</i>)	<i>nieuw</i> Jac. Ophoff	€ 4,90
Naar een nieuw Jeruzalem (Nehemia)	C. van den Berg	€ 7,25
Ester (<i>Bijbelstudie compact</i>)	<i>nieuw</i> P. Poortinga	€ 4,90
Gods liedboek voor zijn volk (Psalmen)	G. Kwakkel/ B. Vuijk	€ 6,90
Jesaja, de Redder komt!	H.P. Dam	€ 7,25
Jona, profet van God	H.J. Room	€ 6,45
Haggai, Maleachi, Zacharia	<i>nieuw</i> Joh. de Wolf	€ 7,90
Een losprijs voor velen (Marcus)	B.C. Buitendijk	€ 6,90
Sprekende beelden (gelijkenissen)	P.J. Trimp	€ 7,75
Vrede door vrijspraak (Romeinen)	G. Gunnink	€ 7,75
Onwijs rijk (1 Korintiërs) <i>verschijnt binnenkort</i>	G. Gunnink	€ 7,90
Efeze	A.H. Driest	€ 7,25
De brief aan de Hebreëen	M.J.C. Blok	€ 6,35
Levend geloof (Jakobus)	E. Nieland-v.Veen	€ 6,90
Drie brieven van Johannes (<i>Bijbelstudie compact</i>)	<i>nieuw</i> J.W. Roosenbrand	€ 4,75
Openbaring I (bijbelstudie over Op. 1-11)	E.J. Hempenius	€ 7,25
God laat Zich kennen (<i>Bijbelstudie compact</i>)	A.J. van Zuijlekom	€ 4,90

Kerkgeschiedenis

Antwoord uit het verleden	A. Modderman/	
(praktische kerkgeschiedenis)	P. Poortinga	€ 6,90

Belijdenis e.a.

De Ned. Geloofsbelijdenis I (art.1-19)	J.M. de Jong	€ 7,25
Samen geloven, samen belijden (DL e.a.)	M.H. Sliggers	€ 6,45
Uitgesproken!	<i>nieuw</i> E. Brink	€ 7,90
Wat is hierop uw antwoord? (liturg. form.)	M.H. Sliggers	€ 6,75
Woorden van waarde (bijbelse kernbegrippen)	A.O. Reitsema e.a.	€ 7,75
Islam, bedreiging en uitdaging	L.W. de Graaff	€ 6,90
Onze gemeente in opbouw	B. van Veen	€ 6,45

De boeken zijn bij elke boekhandel verkrijgbaar met de normale aantallenkorting.

Gemeenteschetsen

1. Heb ik God lief?	€ 7,50
2. Mensen met toekomst	€ 7,50
3. Gevouwen handen	€ 7,50
4. Jouw probleem, mijn probleem	€ 7,50
5. Leiden en laten leiden	€ 7,50
6. Gods huis...open huis	€ 7,50
7. Hoe gewoon is de doop?	€ 7,50
8. Het Heilig Avondmaal	€ 7,50
9. Vechten kun je niet alleen	€ 7,50
10. Gaaf! Bouw je mee aan Gods kerk?	€ 7,50
11. Tolle lege: neem en lees je Bijbel	€ 7,50
12. Je mag er zijn!	€ 7,50
13. Zondagsheiliging	€ 7,50
14. Groeien in Christus	€ 7,50
15. Als één lid lijdt...	<i>nieuw</i> € 7,50

Te bestellen door overmaking van € 7,50 per schets op giro 3894745 t.n.v. GVI Zwolle o.v.v. de naam van de schets. Let op: bij betaling per Girotel a.u.b. ook uw adresgegevens vermelden! U mag vrij kopiëren.

COLOFON

Gereformeerde Bijbelstudiebond
www.bijbelstudiebond.nl

BESTUUR

Mevr. W.A. v.d. Jagt, *voorzitter*
Weverssingel 26, 3811 GK Amersfoort
tel. (033) 472 83 54
e-mail: w.vdijagt@bijbelstudiebond.nl

Mevr. A.A. Heerema-v.d. Beek, *secretaris*
Oude Middelhorst 56
9753 BS Haren
tel. (050) 534 20 39
e-mail: a.heerema@bijbelstudiebond.nl
(Voor aanmeldingen/opheffen/splitsen/samenvoegen van verenigingen en overige stukken)

Dhr. W.H. van den Brink, *penningmeester*
Agnetenhove 33
3834 XA Leusden
tel. (033) 494 68 31
email: w.vdbrink@bijbelstudiebond.nl

Dhr. Th. Berends, mevr. C. Beuglink-Aalbers, dhr. W.J.A. Driesens, mevr. H. Jellema-Penninga, mevr. F. Toonstra-Hulzebosch, mevr. E.S.G. Voet-Kloosterman

ADMINISTRATIE

Voor abonnementen, wijzigingen in ledenbestand en/of adres
secr./penn. van de verenigingen
Administratie Gereformeerde Bijbelstudiebond
Postbus 7, 9780 AA Bedum
tel. 050-301 36 36, e-mail administratie@bijbelstudiebond.nl
Gironummer: 83 94 84 t.n.v. Geref.Bijbelst.Bond te Bedum

VRAAGBAAK

voor telefonische vragen (maandag t/m vrijdag):
tel. (033) 432 49 44 (mevr. A. Hovenga-Douma);
e-mail: a.hovenga@bijbelstudiebond.nl

COMMISSIE BIJBELSTUDIEUITGAVEN

Mevr. G. van Gennep-Moeken, *contactadres*
Schipborgerweg 75, 9471 PR Zuidlaren
tel. (050) 409 33 36

THEMACOMMISSIE

Mevr. G. van Gennep-Moeken, *contactadres*
Schipborgerweg 75, 9471 PR Zuidlaren
tel. (050) 409 33 36

REDACTIE

Mevr. M.J.A. Zwikstra-de Weger, *eindredacteur*
Narcisstraat 39, 3333 GX Zwijndrecht
tel. (078) 612 28 33 / fax (078) 612 43 47
e-mail: m.zwikstra@bijbelstudiebond.nl

Mevr. M.C. Kwey-Haasdijk, *redactiesecretaris*
Soerendonk 33, 3823 AN Amersfoort
tel. (033) 455 95 57
e-mail: m.kwey@bijbelstudiebond.nl

ds. J.H. Kuiper (*hoofdredacteur*),
ds. H. van den Berg,
dhr. H. Bouwmeester,
mevr. B.M. Hoeksema,
mevr. W.A. van der Jagt

ABONNEMENTEN WEGWIJS

Particulier abonnement per jaar € 15,-.
Opzeggen voor 1 december
Prijs voor leden € 12,50, en voor dubbelleiden € 7,50.
Losse nummers verkrijgbaar door overmaking van € 2,- op
gironr. 83 94 84 t.n.v. Geref. Bijbelst.bond te Bedum onder
vermelding van 'WEGWIJS' met jaargang en nr.

WEGWIJS is ook op cassette en in braille verkrijgbaar.

Informatie en opgave:
CBB, Chr. Bibliotheek voor Blinden en Slechtzienden, Postbus 131,
3850 AC Ermelo. Tel. 0341 - 565499

Na overleg met de eindredactie is overname van artikelen mogelijk

BONDSDAGNUMMER

THEMA - WAS IK MAAR EEN BEDELAAR

Op weg - Met Luther op de markt Wilma van der Jagt	123
Toespraken	125
1. Leren van Luther	
2. Het zwarte kruis maakt wit	
3. Het kruis laat het hart op z'n plek	
4. De witte roos met dorens van aanvechting	
5. 'Buiten mijn eigen wil ben ik zeker en gewis'	
6. Door het Leven omgeven H. Drost / E. Brink	
Bespreking - Leren van Luther in vraag en antwoord E. Brink / H. Drost	131
Verslag - Een hele dag in de ban van Luther M.J.A. Zwikstra-de Weger	135
Leeswijzer - 'Herr Käthe' en haar heer gemaal Martine Kwey-Haasdijk	137
Sprekend - Dôme: een koepel van zorg met uitzicht naar omhoog... Martine Kwey-Haasdijk	139
Koppeling - Kinderen bladeren: kinderbladen Geranda de Haan	141
Leeswijzer - Boekaankondigingen	143

Thema's volgende nummers:

Augustus/september	OPENBARING 2 EN 3
Oktober	DE LUISTERPOST/BRALECTAH
November/december	DE GRONINGER RICHTING
Januari	KERKVERLATING
Februari	MISSIONAIRE GEMEENTE
Maart	WOLK VAN GETUIGEN

Opmaak/druk: Scholma, Bedum
Foto's: MA-fotografie, Zwolle
ISSN-nummer: 0929-2136